

NOVÝ SOCIALISMUS

NOVÝ SOCIALISMUS

TEORETICKO / POLITICKÝ OBČASNÍK Březen 1989, č. 1

////////////////////////////////////

Nelze dosáhnout podstatné změny k lepšímu v hospodářské ani v politické oblasti bez pozdvižení morálního a politického ducha národa. Alexander DUBČEK, březen 1988

+ + +

O b s a h

- 2-1 Jaroslav MEZNÍK ODPOVĚDNOST K DĚJINÁM,
ODPOVĚDNOST PŘED DĚJINAMI
+
- 5-1 Prof. Václav ČERNÝ K VÝROČÍ ÚMRTÍ T. G. MASARYKA
+
- 1 Jurij AFANASJEV MARXISMUS VČERA DNES A ZÍTRA
+
- 5 M. RAKOWSKI ŠANCE PRO REALISMUS
+
- 8 Antonín BENČÍK DOPIS M. JAKŠOVI
+
- 18 Alexander DUBČEK CESTA KE SKUTEČNÉMU DEMOKRATICKÉMU A REVOLUČNÍMU
OBROZENÍ
+
- 19 Jiří DIENSTBIER NE UMĚJÍ ODEJÍT
+
- 21 Vlastimil VÁLEK KONFLIKTŮM SE NEVYHNEME
+
- 23 Zdeněk MLYNÁŘ ČEHO SE BOJÍ ?
+
- 26 Karel ČEJKA O CO NÁM SKUTEČNĚ JDE
+
- 34 OBRODA ZA DEMOKRATICKÝ SOCIALISMUS

+ + + + +

PRAVDA JE REVOLUČNÍ

Antonio Gramsci

Odpovědnost k dějinám, odpovědnost před dějinami

Jaroslav MEZNÍK

/ Autor měl text připraven pro Sympozium Československo 1988, které se mělo konat v Praze 11.-13. listopadu. Protože tato mezinárodní vědecká konference byla policejním zákrokem znemožněna, přednesl Jaroslav Mezník svůj příspěvek jejím zamýšleným brněnským účastníkům 26. listopadu 1988 v Brně./

+ + +

Zamýšlet se nad moderními českými dějinami není pro příslušníka českého národa věcí lehkou, zvláště v případě, že se jeho pozornost koncentruje na události, jejichž výročí si letos připomínáme. Mnohé je ještě živé, mnohé je bolestné. Jistě zřízení samostatné republiky v roce 1918 bylo přijato naprostou většinou Čechů s nadšením, ale to je výjimka. Ostatní výročí /1938, 1948, 1968/ již radostná nejsou, i když průběh událostí z let 1938 a 1968 měl nepochybně i pozitivní rysy. Čtu-li, co se o těchto letech píše, nepřepadá mě smutek jen z toho, co se tehdy událo, ale také z toho, jak se někdy o nich píše.

Nemohu se zbavit dojmu, že si někteří historikové, publicisté i spisovatelé při líčení a především při hodnocení těchto událostí a osob, které se jich účastnily /ať už jde o jednotlivce nebo o skupiny lidí/, počínají poněkud lehkovážně, že jim jde především o to, aby ukázali svou kritičnost, svou originalitu, bystrost svého úsudku. Hledá se viník, a to za každou cenu. Máme jistě právo kritizovat své předky, máme právo kritizovat i osobnosti, které byly v krizových situacích na čelných místech. Nemohu však souhlasit s unáhlenými a příliš zjednodušujícími soudy. Vyzývám tedy k odpovědnosti k dějinám při hodnocení historických událostí i historických osobností.

Neodpovědný přístup k našim moderním dějinám se někdy projevuje tím, že kritik zneužívá výhody, kterou má vůči těm, které kritizuje. Vě totiž, co následovalo, jak vše dopadlo. Každý člověk si utváří určité představy o tom, co bude, a vedoucí politické osobnosti musí zvažovat další možnosti historického vývoje a podle nich jednat. Ale historický proces je tak složitý, že budoucí běh věcí nemůže přesně odhadnout nikdo. Kritikům tato skutečnost nevadí. Podle nich měl Masaryk roku 1918, Beneš roku 1938 či Dubček roku 1968 vědět to, co oni vědí po desítkách let. Jsou kritikové sami schopni předvídat to, co bude za další desítky let? A pokud ne, je od nich solidní požadovat od někoho něco, čeho sami nejsou schopni?

Velmi často se setkáváme s tím, že si kritikové neuvědomují rozdíl mezi myšlením, mluvením a psaním na straně jedné a rozhodováním na straně druhé, mezi slovem a činem, mezi vyslovováním názorů a prosazováním těchto názorů. Říká se, že duch vane kam chce. Při jednání již tak svobodní nejsme. Čin je většinou mnohem obtížnější než slovo, soudit je snadnější než jednat a rozhodovat. Dnes se u nás - mezi dělníky stejně jako mezi intelektuály - setkáváme se spoustou lidí, kteří suverénně

mluví o tom, co by mělo být a co by se mělo dělat, ale sami neudělají nic. Něco podobného můžeme pozorovat i ve vztahu k minulosti. Kritikové vyslovují velmi rozhodné soudy o tom, co měl ten či onen politik /případně ta či ona skupina lidí/ za jisté situace dělat, a vůbec se nezamýšlí nad tím - v jejich snadné pozici člověka sedícího v klidu za psacím stolem a uvažujícího bez sebemenšího rizika - jak obtížné bylo někdy jednat a ještě obtížnější rozhodovat. Aby mi nebylo špatně rozuměno : nepodceňuji slovo, nepodceňuji ani uvažování o dějinách, které je ostatně součástí našeho dialogu s dějinami a tím i propojením minulosti se současností. Tvrdím jen, že tam, kde slovo není spojeno s činem, není zatíženo tak velkou odpovědností jako čin sám, a že si musíme být tohoto rozdílu vědomi.

Uvedl bych k tomu jeden příklad. V září 1938 byla naše vedoucí politická garnitura v čele s prezidentem Benešem postavena před rozhodnutí, zda přijmout či nepřijmout mnichovský diktát. Skutečnost, že jej nakonec bez odporu přijala, je stále předmětem živých diskusí. Ti, co jsou přesvědčeni o tom, že jsme se měli tehdy bránit, a to i za cenu velkých obětí, se často příkře vyslovují o prezidentu Benešovi. Patřím také k těm, co se domnívají, že naše tehdejší kapitulace měla pro další vývoj českého národa zhoubné následky. Ale přesto bych byl při hodnocení prezidenta Beneše v této souvislosti opatrnější. Platí zde to, co jsem zdůraznil výše : je lehčí o něčem psát než nést na sobě tíhu osudového rozhodování. Jsou si kritikové jisti tím, že by byli sami ochotni vzít na sebe odpovědnost za smrt tisíců lidí, kteří by padli ve válce, zvláště když by šlo o válku předem prohranou?

Nekritická kritika dr. Beneše v souvislosti s mnichovskými událostmi je příkladem chybného přístupu při hodnocení vůdčích historických osobností i po jiné stránce. Kritikové někdy nepřihlížejí k tomu, že žádný státník nemůže rozhodovat jen podle svých představ. Dokonce i absolutní monarcha nebo diktátor se musí ohlížet na mínění jiných. A tím spíše to platí o těch, kteří musejí počítat nejen s veřejným míněním, ale také s představiteli politických organizací, které v zemi existují. Beneš měl v roce 1938 ve svém odporu k hitlerovskému německu za sebou většinu českého lidu, ale mezi vůdčími politickými činiteli nebyla jeho pozice již tak jednoznačná, plně se mohl opírat o skupinu poměrně úzkou. Vždyť část politické pravice i komunisté sledovali v době ohrožení republiky své vlastní politické cíle, které byly pro Beneše nepřijatelné. A to jsem mluvil jen o Čechách. Také někteří kritikové Alexandra Dubčeka zapomínají na to, že roku 1968 měly konzervativní síly v nejdůležitějších politických grémích stále velmi silné pozice.

Podobně jako u jednotlivců si nezodpovědní kritikové počínají i tehdy, když hodnotí jednání celých skupin lidí /počínaje společenskými třídami přes profesionální skupiny až třeba k spolkům/ nebo celého národa. Co všechno jsme už mohli přičíst! Mnichovskou kapitulaci zavinila prý zrada české buržoazie, okupaci Československa v roce 1968 nezodpovědní novináři. Někdy jde o demagogii, někdy o nedostatečnou znalost. To se projevuje například v tvrzení, že roku 1938 nebyli Češi ochotni hájit

svůj stát, protože jej roku 1918 dostali zadarmo - průběh zářijové mobilizace totiž jasně svědčí o tom, že Češi svůj stát bránit chtěli.

Existuje jeden druh nezodpovědného přístupu k dějinám, který se mi zvláště přifčí. V každé době existují lidé, kteří o něco usilují, kteří chtějí v zájmu celé společnosti pomoci tomu, co pokládají za dobré, a bojovat proti tomu, co pokládají za zlé. Nemusejí ovšem ve svém úsilí uspět a navíc se někdy po jisté době ukáže, že to, co pokládali za dobré, nakonec tak dobré nebylo. Už proto není příliš obtížné pohlížet na takové lidské usilování s ironickým nadhledem a popisovat je s úsměškem jako nesmyslné a zbytečné hemžení mravenců. Ironizovat a zesměšňovat lze pochopitelně cokoliv a kohokoliv, někdy může být špetka ironie i užitečná. Ale jen špetka! Jakmile se stane ironie a zesměšňování základem celkového pohledu na dějiny a na lidské usilování, jde o pohled nespravedlivý a snad i nemravný. Podle mého mínění je třeba pohlížet na lidi, kteří se v minulosti stavěli za nějakou humanistickou ideu a byli pro ni ochotni obětovat svůj čas, svou životní energii a - v krajních případech - i svůj život, přece jen s jistou úctou. Můžeme samozřejmě ukazovat na chyby a omyly třeba československých legionářů za první světové války a odbojových pracovníků z období nacistické okupace, současně bychom si však měli při pojednáních i zmínkách o nich zachovat respekt k jejich základnímu rozhodnutí - jít do legií a zúčastnit se odboje.

Úcta k těm, kteří nemysleli jen na sebe, své pohodlí a svůj blahobyt, patří k zodpovědnému přístupu k dějinám. A co víc : vede nás k tomu, abychom na úsilí našich předchůdců navazovali, abychom překračovali meze pouhých vědců a pozorovatelů, abychom se i my snažili sloužit tomu, co pokládáme za dobré, a stavěli se proti tomu, co pokládáme za zlé. Máme tedy nejen odpovědnost k dějinám, ale také odpovědnost před dějinami.

+ + + + +

Nezahyne národ v němž se každý bude řídit jak svým rozumem, tak svým svědomím.

Alexander Dubček, srpen 1968

+ + +

Nelze dosáhnout podstatné změny k lepšímu v hospodářské ani v politické oblasti bez pozdvižení morálního a politického ducha národa. Alexander Dubček, březen 1989

+ + +

K VÝROČÍ SMRTI T. G. MASARYKA

Prof. Václav Černý

...Přes dílčí omyly obecných interpretací dějinného vývoje zůstává hluboký význam Masarykovy myslitelské i politické osobnosti nedotčen, celistvý a v sobě vždy totožný: k myšlení i k národnímu i světovému působení Masaryk čerpal vždy popudů výhradně z inspirace mravní, jeho trvalý význam je po výtce ethický, je nejvyšší mravní osobností dějin své doby. Mravní pohnutka jeho veřejného konání vždy a ve všem, ve velkém i malém, určovala v něm historika a vykladače dějin českých i obecných, i filosofa, i politika, i podněcovatele jednotlivých očištných a národní charakter vždy dotvářejících akcí jako byly Rukopisný boj, tažení proti rituální pověře, rakouské politické procesy, zápas proti církevnímu a státnímu klerikalismu, snahy o novou národní veřejnou výchovu a školu. Masaryk představoval a stělesnoval v národním životě svých časů hlas svobodného a nezcizitelného svědomí. Odtud plyne, a to i v očích odpůrců jeho jednotlivých názorů, jeho nesmírná autorita. V tom byla založena skutečnost, že dovedl dát a také dal českému národnímu životu nový směr, který nesmí být ztracen pod trestem národního mravního rozkladu a rozpadu. Tento mocný a čínorodý ethos měl v Masarykovi dvojí kořen a zdroj: Masaryk byl člověk náboženský a nábožný, svoji mravní inspiraci živil a zdůvodňoval si ze své víry v Boha a z příkazu vůle boží. Byl zároveň filosofem a vědcem a racionálním zkoumatelem lidské povahy a dějinného vývoje. Tou cestou docházel k přesvědčení, že mravní zdokonalování člověka je objektivně daným zákonem evoluce, procesem jenž se uskutečňuje nutně a nevyhnutelně. Člověk věřící a filosofický vůbec v Masarykovi originálně a šťastně konfluovali a jeden mocně a tvořivě posiloval druhého.

Nelze na tomto místě nepřipomenout a nepodtrhnout Masaryka-demokrata, zakladatele filosofa naší demokratické státnosti. Masarykovi byla demokracie něčím víc než pouhým politickým útvarem státní administrativy, byla mu o b e c n o u f o r m o u ž i v o t n í. Tou, ve které se nejplněji uskutečňuje samosprávnost a svoboda člověka. Splývala mu tedy s vlastním smyslem a účelem lidskosti. Demokracií se podle Masaryka naplňovala vůle boží, je jest úmysl, který měl Bůh na Zemi a člověkem, a zároveň i zákonitá nezbytnost lidského vývoje. Být demokratem znamenalo pro něho zároveň být ve shodě s Bohem, mravním příkazem, hlasem svědomí i shodovat se s objektivně danou nutností, založenou v lidské přirozenosti. Žít demokraticky znamenalo splňovat svoji humanitu, to jest lidskost; tedy zrušit jakékoliv panování a poddanský poměr duševní, mravní a tělesný, spravovat se sám k vlastním dobrou i prospěchu, a přitom k lásce k bližnímu. Sebespráva zahrnovala i osobní odpovědnost; společensky vyjádřeno, vyplývala z těchto předpokladů zásada svobodné a odpovědné správy lidu lidem a spolu i pro lid.

Co se týče demokracie v užším, politicko-administrativním smyslu, dějiny postavily Masaryka v čelo státu, jež po čas svého nejzralejšího věku demokraticky spravoval podle svého nejlepšího svědomí a daných možností; pro národ to byla plodného a tvůrčího zrání. Historické a místní okolnosti Masarykovi vnítily státně správnou demokratickou formu již víceméně hotovou, danou dědictvím rakouského parlamentního liberalismu a v Evropě nejbližší stranické demokracie francouzské. Masaryk sám vždy otevřeně dával přednost anglosaským útvarům demokratické státnosti, anglickému a americkému. Tak či onak, politická demokracie Masarykových představ, ba ani nemohla krýt ani s tou ani s onou ani s třetí. Po celý svůj život se Masaryk snažil vstřípit svému národu představu a předpoklady m a s a r y k o v s k é demokracie. Měla jen málo společného s již hotovými případy a příklady, které představují pouze nedokonalé pokusy, první mechanické kroky a tak říkajíc dětské nemoci demokracie. Proto kladl Masaryk vždy takový důraz na "výchovu k demokracii" a myslel tím především východu mravní, nedoveš si demokracii představit bez mravní odpovědnosti občana i politika, demokracie si podle něho žádala "nového člověka, nového Adama". Vlastní život, plný bojů o charakter národa a jeho mravní opravdovost, poučil Masaryka, že pravda není výsadou početné většiny a že jeden může mít pravdu proti všem ostatním. Proto byl skeptický i vůči sumární, součetní a mechanické představě politické demokracie jakožto vlády většiny nad menšinou, takové ztotožnění demokracie s nadvládou početní

většiny mu byla leda jen zárodečnou a prvopočáteční představou demokracie, sklerotizovaným primitivismem demokratického myšlení, východiskem z nouze a největším zlem. Ze všech vládních forem, které jsou všechny chatrné, neboť jsou všechny vládou, čili omezením svobody, je demokratická vláda většiny nad menšinou jen proto ještě pořád ta nejméně špatná a nejnositelnější, že přece jen zahrnuje právo menšiny na vlastní hlas a výraz svobodné kritiky, a tedy naději na zlepšení. Masarykovi se demokracie nekryla s žádným hotovým státoprávním demokratickým útvarem, masarykovská demokracie totiž není vše, nýbrž cesta. Je metodou a směrem, nikoliv strnulým faktem. Masarykovskou demokracií lze nejlépe nazvat demokracií otevřenou. Je otevřeným směrem, na jehož dráze se svobodně a tvořivě donekonečna přezkušují, adaptují a proměňují tvary a útvary veřejného, vespolečného politického soužití, aby bylo pro jednotlivce i pro kolektivum čím dál tím svobodnější a lidsky plnější. Tedy i útvar socialistického uspořádání výrobních poměrů a vztahů mezi lidmi? Zajisté. Masaryk byl přece socialistickým humanistou, po celý život deklaroval nutnost řešit "sociální otázku". Sociální otázka byla mu ovšem nikoliv otázkou pouhé dělnické třídy, nýbrž lidské společnosti celé, otázkou lidskosti, tedy lidské mravnosti a "účinné humanity". Daná teoretická zdůvodnění proměny společenských poměrů odmítal, měl zdůvodnění svoje. Tyto a takové důvody stěží stačí, aby mohl být nazýván "buržoazním politikem" v tom významu, jako by byl se zájmy buržoazie vnitřně ztotožněn, myšlenkově jsou podobné cejchy nedomyšlenosti a nesmyslem, mravně jsou hrubostí. Masarykova demokracie je otevřenou cestou, na které není nic definitivní a nezměnitelně dané a platné : jen občanská svoboda a mravní odpovědnost. A nic na ní není "zakázáno", jen násilí člověka na člověka.

Praha, září 1977

Podstata Masarykovy osobnosti a čím nám TGM zůstává

...Co zůstává pak z Masaryka, z něhož odpadl národní historik /nikoliv však vlastenec-, historik civilizace /-nikoliv však humanista-/ a v němž jsou do pouhých rozměrů nedlouze dějinné dočasnosti odkázáni vědec a filosof, ba i politik? Zůstává **osobnost m r a v n í**. A ta je neobyčejně celistvá a národně i lidsky nesmírně důsažná. Je naprosto **e x e m p l á r n í**. TGM ztělesňuje mravní sflu i tam, kde se věcně, jako historik, sociolog, vědec, filosof, politik, mohl mýlit a mýlil. Etickou opravdovostí se nemýlil nikdy. mravně vyčníl ze své doby a nad ní i do daleké budoucnosti jako obr a maják **s v o b o d n é h o a n e z c i z i t e l n é h o s v ě d o m í**. A platí to pro životní praxi i pro práci duševní, vědeckou a filosofickou, pro politiku i náboženství, pro život soukromý i veřejný a vespolečný. Zdá-li se někomu, že jsme Masarykovu význam jeho redukci na **m r a v n í p o d s t a t u** zúžili, zdá se mu nesmysl. Vskutku jsme působivou závaznost jeho osobnosti rozšířili a zobecnili, totiž i na všechny, kdo s ním ve věcném detilu jeho díla a působení ne-souhlasí a souhlasit nebudou. Především v tomto smyslu platí krásný výrok jeho fanatického straníka z roku 1912, když sice hájil Masarykovi podobné historické téze, ale zároveň nevědomky hodnotil všeobecný dosah jeho práce : "Masaryk dal ž i v o t u n a š e m u s m ě r u". Kdo toto nevidí, přehlédne i Krkonoše. Přišel, a všechno bylo jiné, vzrušil stoupence i protivníka, přinutil je vášnivě myslet, chtít i jednat; svou hlubokou i aktivní vírou ve vše, co hlásal, proměnil chvíli i místo, na nichž stanul, v křižovatku národních osudů a sám sebe v jejich vykonavatele. Byl tehdy mnohými uctíván; ostatnímu alespoň uznáván; a přinejmenším všem **z n á m**. A le i dnes a v zatím lém povědomí svého lidu trvá a zůstane - a právě svým příkladem a programem mravní revize národního života - zároveň nejvyšší postavou posledních dějin národa a jediným myslitelským obroditelem jeho aktualizovatelného společného etosu.

Je tu námitka a pochybnost poslední : mohutný moralismus Masarykovi osobnosti plynul ze zdrojů náboženské víry, Masarykova mravní exemplarita je závazná pouze pro věřícího. Tato námitka nedostřeluje. Je sice pravda, že potom svého moralismu čerpal Masaryk ze své jistoty, že je agentem Prozřetelnosti, posláním Božím, a že z toho důvodu byla i jeho mravní neústupnost, jeho neomylnictví, někdy i mstivost, taková

už bývají proroci, ne každý proféta je plačivý, někteří na nás hned přivolají hněv Boží, dešť ohně a síry! Je také pravda, že by byl domnělý pozitivista Masaryk přijal jen pokrčením ramenou pozitivistickou teorii sociologismu Duerkheimova, že mravnost je pouze společenským návykem a ustáleným účinkem veskrze lidské sociálně empirické zkušenosti; tím méně ho mohl uspokojit Jean-Marie Guyau a jeho *m o r a l e s a n s o b l i g a t i o n n i s a n c t i o n*, mravnost bez pocitu povinnosti a trestů. Za kategorickým imperativem Masaryk stůj co stůj potřeboval cítit Osobu imperativního Kategorika. Ale kladem otázku, co by mohlo a mělo vadit straníku morálky přirozené a sociální, i když seberázněji položí zdroj mravního citu do č l o v ě k a pouhého, aby se kořil veličenství etosu Č l o v ě k a Masaryka? I když tak zvaným mravním tlakem na člověka působí pouze nastrojená anonymní zkušenost a poučení nekonečných tisíciletí vespolečného života, tento blok vytváří zároveň aktivní puzení a apel a koncentruje se ve vzorných případech velikých individuí.

Masarykova mravní exemplarita se prostě a logicky vnucuje bez rozdílu všem, nevěřícím i věřícím, odpůrcům i straníkům jeho jednotlivých názorů a činů, v pokorné úctě k němu budou všechna svobodomilovná a pravdymilovná sebevědomí navždy komunikovat. Nad uválenou, podupanou, mučenou českou půdou, pokud v ní nevyhasne mravní potřeba, vždy bude jako popud a vzdor číít jeho Zjev a Žít povzbudivá a posilující paměť na historickou chvíli, kdy po této půdě kráčet, shromáždil ji v celek, řídil ji na blahý čas podle svého nejlepšího vědomí a svědomí, a vnukal jí představu a potřebu obnovitelné a osobité mravní identity, souznačné se svobodou a jen ve svobodě možné.

/úrovky ze studií Třikrát TGM; Praha 1977/

Jurij AFANASJEV

V létě vydalo moskevské nakladatelství Progres sborník 30 statí, který připravil sovětský historik J. Afanasjev. Uveřejňujeme z něho v poněkud zkrácené verzi statí editora J. Afanasjeva.

x x x

Když rozvíjeli své učení o socialismu a vítězství revoluce, vycházeli Marx a Engels ze dvou premis: kapitalismus dohrál svoji roli, rozvinul své výrobní síly k jisté hranici a vytvořil onu nadstavbu, kterou je nyní třeba převzít a využít ji pro budování socialismu. Historie nás však poučila o něčem jiném. Ona etapa, kterou zkoumal Marx (a po něm Lenin, který ji označil za "imperialistické stadium vývoje kapitalismu") byla, jak se nyní ukazuje, jednou z ranných fází kapitalismu. Dokonce ani nejgeniálnější člověk by mohl těžko předvídat, že bude následovat ještě první vědecká revoluce, po ní druhá a ještě třetí. Dalo se těžké tušit, že budou následovat postindustriální a dokonce ještě postpostindustriální společnost, elektronická revoluce, atomová, laserová a počítačová revoluce atd. a konečně revoluce supravodičů, která právě začíná. Jinými slovy, historická praxe ukázala, že strojová a průmyslová revoluce byla jen rannou fází onoho technického pokroku, který má svoje vlastní vnitřní vývojové zákony, které se rozvíjejí a mění tím, že překračuje svoje dosavadní formy, včetně soukromokapitalistických.

Druhá premisa vyplývala z první. Naši velcí učitelé byli přesvědčeni o tom, že stojí na prahu přechodu od kapitalismu ke komunismu. Marx myslel, že k tomu dojde ještě za jeho života. Také Lenin věřil, i když viděl všechny obtíže přechodu, že přechod sám má být pouze krátkou periodou - maximálně několik málo desetiletí. Bolševici byli ihned po převzetí moci 1917 přesvědčeni o tom, že bude možné žít bez peněz a že bude možné ihned začít budovat komunismus, i když by to byl zatím jen válečný komunismus. To nebyl jednoduše jen omyl a utopie. Takováto víra vyplývala z přehodnocení výtěžků kapitalismu, oněch předpokladů, které vytvořil. Byli přesvědčeni o tom, že i v tak zaostalé zemi jako Rusko - a tím spíše v jakékoli rozvinuté zemi - poběží vše po dobití moci jako na drátku.

Skutečnost však vypadala jinak. Po monopolistickém stadiu jsme už zažili druhé a třetí stadium kapitalismu.

Jak se nyní ukazuje je to doba přechodu, v níž vedle sebe existují dva systémy: kapitalismus a socialismus. Tak to klasikové našeho učení vůbec nepředvídali. Představovali si, že jedna etapa skončí, začne druhá, to znamená socialismus. Třeba v Rusku, ale potom se rozšíří po celém světě. Koexistence obou systémů však od té doby netrvá rok ani dva, ale mnoho desetiletí a bude možná trvat celou epochu. To však znamená, že oba systémy jsou nuceny vést polu stálý dialog, přizpůsobovat se jen druhému a vzájemně si konkurovat, ne však ke škodě, ale k prospěchu budoucího světa.

+ + +

Po všem co bylo řečeno, to znamená, že socialismus nevzniká na troskách kapitalismu, který se ještě k tomu od raného odlišuje celou řadou podstatných znaků, že nepřebírá prosté dědictví kapitalismu, nýbrž že i uvnitř svého systému musí využívat mnoho kategorií kapitalistického systému v souladu s přerozdělováním vlastnictví a změnou v charakteru moci.

Jinými slovy, domnívám se, že se na Západ musíme dívat jinak a jednou provždy se osvobodit od stereotypů, které kapitalismus zatracují. Jinou stránkou zatracování je fetišizování všeho, co kapitalismus přinesl, nebo, abychom to formulovali pbečně, vysněná představa o jiném světě, která je pouze afektním obrácením oficiálního obrazu nás samých.

Musíme se vůči kapitalismu chovat otevřeněji, když chceme využít všechno pozitivní, co v poválečné periodě vytvořil. Tak například pro 19. století netušený rozvoj demokracie, která vyvolala v život nová masová hnutí, která v minulém století neexistovala a která také podnítila vzájemné působení mezi zespolečenštěním a soukromým

sektorem v kapitalismu. I to je nový fenomén. Vše to je třeba přijmout, ale vůbec ne proto, abychom se vzdali své vlastní specifiky jako zvláštního společenského systému, nýbrž naopak, abychom ho obohatili, abychom ho učinili stabilnějším, plodnějším a pevnějším.

Musíme také využít zkušeností socialistických zemí, včetně Číny. Tuto možnost nám dnes poskytuje větší mezinárodní otevřenost, vytvořená přestavbou a odzbrojením. Této šance se nemsmíme vzdát.

Přihlédnutí ke všem těmto reáliím vede k nutnosti vypracovat novou teorii socialismu, která odpovídá situaci, která se koncem 20. století vytvořila.

Na místo starého "klasického" marxismu, který "popové" v mnohém degradovali na scholastické učení, musí vzniknout životná marxistická myšlenka, proniknutá duchem a stále se rozvíjející. Nový marxismus se bude snažit o obrození sebe sama a nespokojí se s rolí papouška. Mnoho musí být do důsledků promyšleno. A přirozeně by bylo užitečné, správněji řečeno, zcela nezbytné, zavést dialog se západním marxismem, lépe řečeno se západními marxisty. Myslím především na Gramsciho a na něho navazující italskou tradici, dále frankfurtskou školu a maďarské marxisty; ti všichni vyvinuli rozdílné, zajímavé - i když sporné - koncepce, které zkoumají například poměr mezi státem a společností v moderním světě a zejména problémy politické role státu a nebezpečí zstátnění společnosti.

Jestliže cheme marxismus vrátit jeho kritickou a filosofickou komplexnost, vytvořit z něj systém, který je opravdu otevřený k interpretaci skutečností, musíme s duchovními a společenskými vědci Západu, pro které se 20. století stalo skutečně "zlatým", podstatně úžeji a mnohostraněji spolupracovat.

Naši komunikaci s nemarxistickou vědou bych považoval za problém celkově kulturního charakteru. Nový přístup bude užitečný pro naše chápání nás samých a pomůže nám přesněji určit naše duchovní sebeorientování v moderním světě a naše duchovní hodnoty. /Podle mého názoru se podle našeho poměru k nemarxistické společenské vědě - už v samotné konfrontaci "My - oni" ve všech jejích modifikacích v období moci sovětů - pozná náš poměr k ostatním vůbec, k jinému chápání světa, k jiným způsobům života atd./

Nemarxistickou společenskou vědu bychom měli považovat za seriózní, jako vědu bez úvazek. Tento seriózní přístup se odvozuje z celých dějin této vědy, počínaje od doby Marxe. Samozřejmě, že bychom se měli s nemarxisty přit, nevyslovovat se s nimi souhlasně, když to není možné. Ale měl by to být rovnoprávný dialog, bez toho, abychom se apriori cítili v převaze a přibásnovali nemarxistickým společenským vědcům vrozenou vadu.

Následkem naší předpojatosti v poměru k ostatním jsme se od počátku třicátých let a prakticky až do nejnovější doby ocitli ve stavu duchovní izolace.

Nastupuje už třetí generace sovětských historiků, která neví nic o duchovních a společenských proudech v zahraničí. Neznali jsme ani Durkheima, ani Masse, Webera, Toynbee, Freuda, Ortega y Gasseta, Croce ani Spengler, Braudela, Sorokina, Marcuse, Colingwooda, Jasperse, Althussera, Jakobsona, Gurrítie, Saussura, Trubetskoe, Boase, v této listině by bylo možné dále pokračovat. Všechna tato jména jsou se všemi jejich odlišnými, od světlých až po tmavé, svým způsobem veličinami nemarxistického myšlenkového bohatství. Staly se součástí světové kultury a znát je by mělo být povinností každého vzdělaného duchovního vědce. Pro neznalost prací těchto vědců nám všechny důležité tendence zahraničních duchovních věd uzavřeny.

Jestliže si k tomu ještě pomyslíme, že mnozí z nás nestudovali významné části našeho historicko-filosofického dědictví, není těžké si představit, jaké mezery musíme vyplnit. To je jeden ze základních důvodů všeobecné "sklerozy", která - i když je některým ještě zatěžko to přiznat - je pro naše společenské vědy stále ještě charakteristická. To je důvod jejich relativní neplodnosti, která trvá nyní už padesát let. /Relativní neplodnosti proto, protože u nás byli vždy talentovaní duchovní vědci, protože u nás vycházely znamenité práce, ale ty nejsou typické pro celkový obraz a všeobecný stav naší společenské vědy, která podle mého názoru nadále stagnuje/.

Na sklonku 20. století, v epoše informatiky, kdy tok a výměna informací jsou nesmírně rychlé, nemůže žádná kultura existovat izolovaně a žít jen ze svých vlastních sil. Proto je pro nás dnes neobyčejně důležité, abychom se napojili na svéové duchovní společenství. Neznamená to ztrátu naší specifiky. Získáme při tom nové prameny pro duchovní vzestup, nové stimuly pro naši další seberealizaci. Je třeba si připomenout jen esud Bachtinse a Proppse – význačných vědců, kteří nejsou u nás dostatečně známi – , je třeba připomenout rezonanci, kterou oba měli v západní kultuře a bude nám zřejmé : opětovné navázání dialogu se západní kulturou poskytne i této možnosti podílet se na bohaté ruské tradici, která byla v různých dobách ve světě proslulá a ve dvacátých letech patřila k avantgardě.

Nenavrhuji samozřejmě, abychom nekriticky přijímali všechno, co v západní kultuře vzniká, ale abychom k ní mohli přistupovat kriticky, musíme ji nejdříve znát a studovat. Výsledky tohoto hledání nemohou být dány předem, jak jsme si dříve mysleli, když jsme ~~nikdy~~ vycházeli z údajné a věcně předem dané "vědeckosti" našeho myšlenkového systému, který se opíral o marxismus-leninismus, ačkoliv tento systém ve skutečnosti velmi často s marxismem, s vědou, měl sotva něco společného.

Ve všeobecné atmosféře potlačování duchovních věd jsou dnes dějiny v žalostném stavu. Není možné neuznat, že umělci a literáti a ne vědci se vyslovovali nejintenzivněji pro nezbytnost vědění o naší minulosti. Proč historikové tak dlouho mlčeli? Proč dodnes nevystoupili pro prohloubení našeho historického vědění? Je to tak, že režim, který se vytvořil v letech, kdy byl Stalin u vesla, ale také Břežněvova epocha stagnace neměla potřebu dějin jako vědy. Dějiny se pořebovali jako ospravedlnění protizákonných činů. / O tomto stanovisku je bezpochyby možné se přit, ale já jsem přesvědčen, že tomu tak bylo. / V tom spočívá, jak se domnívám, také celé zfalšování našich dějin. A blá místa v dějinách se rozšiřují jako jezero, ve kterém se zrcadlí strašná skutečnost : systematické vymazávání kolektivního vědomí, které prostě nemohlo být v souladu s tím, co režim chtěl v oficiálním vědomí uchovat. Výsledkem toho je krize identity v naší současné společnosti. Historická paměť je přece krajně důležitá, dalo by se říci určující prvek společenské identity.

A právě v tomto vakuu identity nalézají pro svoji činnost prostor šovinistické a natisemitské skupiny jako Pamjat.

Z tohoto důvodu jsem předvědčen, že osudy perestrojky a společenské vědy jsou spolu pevně spojeny. Aby základní přeměna naší společnosti na cestě k demokracii byla úspěšná a nezvratná, musí se na ní aktivně ~~podílet~~ a vědomě podílet všichni lidé. Především mládež. Žádné společenství lidí nemůže vést normální život bez toho, aby mělo představu své identity.

Chceme-li dějiny změnit ve vědu, musíme se jednou provždy zříci schéma "Krátkého kurzu dějin VKS(b)" na dějiny naší vlasti. Dále musíme dát samotnému pojmu "historická pravda", základní filosofické myšlenky naší ch dnů, jiný smysl. Je samozřejmé, že musíme vždy psát jen historickou pravdu, když pod tím rozumíme pravdu o událostech a faktech, pravdu o světě událostí. Tato pravda však není identická s "historickou pravdou", s tou jednou a jedinečnou možnou interpretací dějin. Musíme se zříci všech možných nároků na monopol historického vědění, které, jak jsme už poznamenali, je charakteristickým rysem stalinského "dědictví". Naši studenti nepotřebují odpovědi, potřebují otázky. Musí se učit používat svoji vlastní hlavu a neopakovat po učiteli moudrosti, které jiní vypracovali.

Potřebujeme základní metodologii vědeckého bádání. Většina sovětských historiků pracuje dál starým způsobem, aniž by měli tušení o nejdůležitějších proudech moderní historiografie jako např. o historické antropologii, historické demografii, strukturalismu, semiotice, hermeneutice atd. Musíme se, když to bude třeba, se zástupci těchto vědeckých směrů přit, kriticky seproti nim postavit, ale musíme také jejich myšlenky využívat, pamětliví relativity všeho vědeckého vědění, které nikdy nemůže být považováno za absolutní.

Dalším problémem, s kterým se musíme vypořádat, chceme-li dějiny přeměnit ve vědu, je problém archivů a utajované literatury. Pokud jde o utajovanou literaturu, došlo v poslední době už k zlepšení: mnoho knih, novin a časopisů bylo obecně zpřístupněno.

Ale princip utajování sám je stále ještě zachováván. Proč tato opatrnost? Pokud jde o archivy, vypadá situace trochu smutněji. Tak jako dříve není žádný zákon, který by upravoval archivnictví. Existuje jen návrh zákona, který přístup k archivům neulehčuje, ale spíše ztěžuje. Myslím, že je třeba stanovit čas - tak jako je to ve všech civilizovaných zemích -, po jehož uplynutí utajované dokumenty musí být zpřístupněny veřejnosti.

+ + +

Cesta, která je před námi, není samozřejmě lehká, když však chceme naši společnost skutečně změnit, musíme tuto cestu bez váhání nastoupit. Jen nová historická bádání, osvobozená od ideologických dogmat, nám pomohou prozkoumat naši ~~historickou~~ minulost v její celistvosti a velikosti, osvobodit se skutečně od stalinismu a znovunastolit naši společenskou identitu.

Perestrojka a historické vědy jsou jedno bez druhého nemyslitelné.

Červenec, 1988

- x - x - x -

ŠANCE PRO REALISMUS - HISTORICKÝ KOMPROMIS PO POLSKU

Přinášíme rozhovory M.Rakowského s týdníkem Die Zeit a J.Urbana s obdeníkem Sovětskaja kultura, jak je zveřejnil čs.Výběr

VŮLE KE KOMPROMISU

Die Zeit : Nedosáhl však polský národ právě roku 1956 a potom roku 1980 určitý stupeň zralosti, v které ohlásil prostřednictvím masových hnutí svoje nároky na spolurozhodování, a nezaplatil přitom cenu, o které jste mluvil - v roce 1970 dokonce krvavou? A když dnes stojí vláda opět před úkolem dosáhnout dorozumění právě s tímto národem, jak toho chcete dosáhnout?

M.Rakowski : Lidé u nás mají důvod být skeptičtí. Skoro deset let žijí v těžkých podmínkách a právem na nás za tuto situaci svalují odpovědnost. Nesouhlasím však s tendencí vidět na jedné straně jen žalostnou státní moc, která osamocně bojuje s krizí, a na druhé straně skeptický národ. Skutečnost je složitější. Podle průzkumu veřejného mínění 72 % obyvatelstva stále ještě sympatizuje s naší vládou...

DZ : ... jenže "sympatizování" je trochu neurčitý pojem ...

M.Rakowski : Pochopitelně. Mám na mysli pozitivní postoj k současné vládě, což se však může, přirozeně, opět změnit - to si uvědomujeme. Rozhodující je odhodlání vlády realizovat reformy. Důvěryhodnost našich záměrů bude záviset na konkrétních výsledcích. Teď jsme například schválili dva nové zákony, které ruší každodenní omezení hospodářské činnosti. Soukromé hospodářství bude mít stejná práva jako sektor družstevní a státní, všude se budou platit stejné daně. Od 1.1.1989 budou rolníci, kteří skoro všichni hospodaří soukromě, osvobozeni od monopolu státního nákupu. Druhý zákon otevírá Polsko zahraničnímu kapitálu a zaručuje mu jistotu. Také investice a cizí firmy už u nás byly, jenže vždy to bylo s určitým "ale", za kterým se skývaly ideologické výhrady. Všechny vzpomenuté bariéry - i ty v hlavách našich lidí - se odstraní. Bude to znamenat revoluci v celém našem hospodářském systému.

Die Zeit : Vždyť to zní, jakoby jste chtěli dát šanci kapitalismu...

M.R. : Ne kapitalismu, ale realismu!

Die Zeit : Když jste však, jak právě oznámili, rozpustili plánovací komisi při radě ministrů a nahradili ji ústředním plánovacím úřadem, nebude to jenom změna názvu?

M.Rakowski : Moje hospodářská filosofie vychází ze zásady volného podnikání, neboť základem každého lidského vývoje byla vždy, pokud to bylo možné, nerušená podnikatelská iniciativa. Zůstáváme sice na určitém stupni plánování, ale odstupujeme od současného cetrálně řízeného hospodářství. Nový plánovací úřad má jenom ovlivňovat hospodářskou a finanční strategii - podobně jako to u vás dělá Německá spolková banka. Značné těžkosti spočívají v tom, že v centralizovaném systému byla vychovaná celá jedna generace a že ho v jistém smyslu považovala za pohodlný. Možná budeme potřebovat stejně dlouhou dobu na zformování nové generace, než se tohoto přístupu zbavíme.

Die Zeit : Máte tolik času?

M.Rakowski : Právě že ne! Čas je totiž jediné zboží, které nemůžete vyrobit ani koupit.

Die Zeit : Nebylo by proto vhodné, aby se vlastní iniciativa lidí motivovala politicky?

M.Rakowski : Pokud správně rozumím dějinám, vždy platila brechtovská zásada - "nejprve jídlo, až potom morálka".

Die Zeit : To dost zavání vulgárním marxismem...

M. Rakowski : Možná - jenom si myslím, že demokracie s prázdným žaludkem a sprázdňujícími obchody neznámá nic. Měl bych jako předsedy vlády jenom sedět na pohovce a o demokracii jenom hovořit? Když člověk za svoji práci nedostává přiměřené množství peněz, když v obchodech se nic nedostane, potom člověk přestává pracovat a v rámci demokratického zřízení jde na ulici a protestuje. Vývoj Polska k větší demokracii však v posledních letech postoupil dopředu mnohem rychleji, než jsme si dokázali představit. Když nyní schválíme nový zákon o sdružování, potom se nejen otevřou možnosti, ale legalizuje se i stav, který se u nás už dávno vytvořil - s množstvím opozičních skupin a sdružení, z kterých mnohé vznikly napůl anebo úplně v ilegálnosti. Jisté demokratizační procesy se už proto nedají zastavit.

Die Zeit : Nevyplyvá vlastně z vašeho způsobu myšlení a konání nevyhnutelné omezení mocenského monopolu strany - a ne jenom ideologické?

M. Rakowski : Bezpochyby ano.

Die Zeit : A kdy leží hranice?

M. Rakowski : Na to ještě nemám odpověď. Nikdo dnes nemůže přesně říci, kam povede tato obrovská změna, kterou dnes prochází socialistické společenství.

Die Zeit : Není riskantní, když míru možného určuje jenom praxe, popřípadě bolestné události?

M. Rakowski : Všechno nové je nebezpečné. Ještě před pěti roky si například nikdo neměl představit, že v Moskvě by se mohl dostat k moci někdo jako Gorbačov a začal s revolučními změnami našeho systému, anebo že komunisté v Polsku budou hovořit o potřebě se smířit s různými politickými proudy, anebo že se dokonce Lech Walesa vrátí na politickou scénu. Od roku 1981 Walesa politicky velmi vyzpěl, takřka jistě dospěl, zejména v posledních letech. Stal se z něho jiný člověk. Tehdy se nacházel v euforickém rozpoložení - a nebylo divu.

Die Zeit : Mohl by se tedy pro vás stát znovu partnerem?

M. Rakowski : Pravděpodobně ano - proč vlastně ne? Jeho vystoupení v polské televizi nemůže zůstat bez vlivu na další politický vývoj v Polsku. Už začátkem osmdesátých let jsme říkali, že Walesa je vlastně mužem kompromisu. Potom ho odnesl bokem jenom vřelá událost, ale to je též pochopitelné. Mimochodem, Walesa už našim partnerem je - vždyť s ním rokuje ministr vnitra.

Die Zeit : Partnerem v tomto případě není ani tak Walesa samotný, jako spíš "Solidarita". A tu má člověk dojem, že pro stranu a vládu je to otázka prestiže.

M. Rakowski : Dnes už ne. Vůle ke kompromisu je mnohem silnější než před několika roky, protože všichni, co jsou politicky aktivní, se něčemu přiučili, včetně mne i Walesy. Generál Jaruzelski nedávno řekl : "Všichni jsme prošli dlouhou cestu - všichni!"

Die Zeit : A kam jste nyní dospěli? Jaké konkrétní kroky vedoucí k politickému dorozumění chcete udělat?

M. Rakowski : Když už nejsem novinář, ale ministerský předseda, nemůžu vám prozradit svoje přesné plány. Když se ptáte na hranice možností kompromisu, klademe tři podmínky : za první, aby naši partneři uznali socialistický charakter polského státu, tedy základní ústavní zákony; za druhé, aby nestáli v cestě potřebným změnám v politickém a hospodářském životě země a za třetí, aby ve své činnosti nezacházeli za hranice, za kterou se už začíná anarchie a kde je ohrožený veřejný pořádek.

Die Zeit : Byl by dnes v Polsku myslitelný systém více stran, který by dal příležitost legální opozici, což znamená, že by umožňoval demokratickou změnu vlády?

M. Rakowski : To zatím na programu není; možnost něčeho takového zatím nepřepokládám už proto, že věřím ve svoje možnosti i možnosti svojí strany. Přesto však vidím v Polsku prostor pro opozici, přičemž nechávám stále otevřenou otázku, zda to jednou budou strany. Když by někdy začal politický boj o mocenskou změnu, současný režim bude mít značný počet přívrženců : v státním a hospodářském aparátu, v straně a v armádě a to zdaleka není málo.

Die Zeit : Nejsou to většinou stejní lidé, kteří nyní brání realizaci reformy?

M.Rakowski : Se současným režimem je spojeno i mnoho dělníků a není možné zapomenout ani na rolníky, kteří v roce 1981 nestávkovali. Reformy dnes brzdí a často blokuje především síla zvyku, která je v lidech zakořeněná.

Die Zeit : A kdy vlastně zasednete za velký rokový "kulatý stůl"?

M.Rakowski : Na to je těžká odpověď. Dřív či později se tak stane.

Die Zeit : A proč ne hned? Chcete přece všechno urychlit?

M.Rakowski : Je mnohem lehčí vypracovat zákon než sjednotit různorodé zájmy. Sblížení u "kulatého stolu" je objektivně nevyhnutelné bez ohledu na rozpory, které s tím budou spojené, ale přesto si myslím, že právě na tom závisí růst výroby. Kdybych měl ty dvě miliardy dolarů, které každý rok vynakládáme na úroky z našich dluhů a mohl bych za ně nakoupit suroviny a stroje, otevřelo by to cestu i k politickému dorozumění. Domnívám se, že konsens se dosáhne, a myslím si, že Západ nám potom v otázce dluhů vyjde rychle vstříc.

DIE ZEIT, 16.12.1988 - krácené
převzal Výběr č.5/89

- x - x - x -

PODANÁ RUKA

Sovětskaja kultura : V jakém rozsahu se na činnosti polské opozice podílí národní inteligence a jaká je její úloha v poměru politických sil v zemi ?

J.Urban : Tento proces nemá statický, ale dynamický charakter. Existuje část tvořivé inteligence, která se skutečně postavila na stranu opozice. Další část je kdesi uprostřed, na území nikoho. Pro apolitičnost či neurčitost stanovisek se zmišťá mezi oběma póly. Kdysi platilo pravidlo : Na kterou stranu se přikloní intelektuál, ta zvítězí. Nyní jsme pochopili, že situaci rozhodujícím způsobem ovlivňuje dělnická třída, atmosféra v největších průmyslových závodech.

Možnost vořit mají u nás všichni. Dokonce i nejkrajnější opozice, jejíž příslušníci vydávají knihy a natáčejí filmy. Nikdo není diskriminovaný pro svoje politické přesvědčení, nikoho nezavrhujeme, nikomu nekomplikujeme tvořivý proces. Polsko je země v které má každý zabezpečeno svobodné vycetování a možnost návratu, nikdo nemá nepřijemnosti proto, že pracuje na Západě, a ne doma. Uskutěčňujeme politiku podané ruky, značíme se touto politikou úspěšně neutralizovat vznikající napětí a nálady. ... A také existuje to, čemu se u nás říká samizdat. Je to celý systém nelegálních tiskovin. Jejich počet není stálý a pohybuje se kolem několika desítek. Dnes je tato činnost v hluboké politické krizi, protože v současnosti se může prakticky všechno vydávat oficiálně, legálně, takže zakázané ovoce ztrácí přitažlivost.

SOVĚTSKAJA KULTURA, Moskva, 24.12.1988 - krácené
Výběr č.5/89

Antonín Benčík

D o p i s M. J a k e š o v i

/Kromě adresáta zasláno i redakci Rudého práva a redakcím jiných časopisů na vědomí či k případné publikaci/

Pane generální tajemníku,

v odpovědích na otázky redaktorů francouzského listu Le Figaro /RP 10.12.1988/ jste mj. prohlásil, že
 - "poučení" z krizového vývoje ve straně a ve společnosti" neztratilo svou aktuálnost;
 - na orzdl od vedení KSSS v nynější sovětské perestrojce, dubčkovské vedení KSČ v průběhu obrodného procesu pražského jara 1968 "ztratilo kontrolu nad vývojem událostí";
 - pokud jde o přehošnocování období Stalina nelze srovnávat Sovětský svaz a Československo, a tvrdíte, že "i když nás kult osobnosti poznamenal, nebo na nás měl vliv, nemohl se v naší zemi rozvíjet";
 - rehabilitace obětí nezákonností v padesátých letech byla provedena v letech šedesátých;
 - odmítáte tvrzení redaktorů, že Gottwald byl Stalinovým mužem v Československu a tvrdíte, že "sehnal v naší historii pozitivní, velice pozitivní úlohu".

Tato Vaše tvrzení převzalo a opakovalo Rudé právo i v článku "K jedné soukromé cestě do Itálie" /16.12.1988/.

Přesvědčení a svědomí mi nedovolují, abych k Vaším tvrzením mlčel. Nedělám si přitom nárok na neomylnost ani iluze o smyslu tohoto svého počínání.

Ptám se Vás: Jestliže se po dvacetileté vládě "normalizačního" stranického a státního vedení v duchu "Poučení..." naše společnost ocitla v hlubokém hospodářském, politickém, kulturním i mravním úpadku - což je evidentní - na základě čeho, na základě jaké odborné, vědecké analýzy faktů, skutečnosti, můžete své tvrzení o stále aktuálnosti "Poučení..." doložit? Pokud je mi známo, až dosud nebyl učiněn ani jediný vážný oficiální pokus o kritickou vědeckou analýzu událostí roku 1968, která by stálou platnost "Poučení..." potvrdila. Z úst oficiálních vedoucích představitelů jsme dosud neslyšeli na toto téma v podstatě nic jiného než apologetiku "poučení..." Toho "poučení" které vzniklo v atmosféře vítězné posrpnové euforie z pera domácích kritiků Pražského jara a v podmínkách totálního nástupu neostalinského brežněvismu. A pokud jde o novinářské a publicistické články, pak série článků našich i některých sovětských novinářů a publicistů /Koj. zara, Matouše, Kozlova, Konrašova aj./, zvláště při dvacetiletém výročí událostí roku 1968, připomínají spíše než pokus o seriózní informace řádění novinářských šmoků, či zrůdnou, nenávisťnou řeč prokurátora Urválka z období nezákonných procesů v Československu počátkem padesátých let a útoků proti Svazu komunistů Jugoslávie na přelomu čtyřicátých let a padesátých. V článcích těchto autorů se to jen hemží polopravdami i hrubými lžemi, zveličováním a generalizováním jednotlivých okrajových dílčích událostí, jevů a procesů Pražského jara, apologetikou "Poučení..." bez nejmenšího úsilí o věcnou analýzu, o podání důkazů pro svá tvrzení, a co je zvláště zavrženíhodné, i hrubými urážkami lidské důstojnosti napadených, jimž nebyla po celých dvacet let, a ani nyní v období "glasnosti", dána sebemenší možnost objasnění, vyslovení stanovisek a obavy proti útokům, jak je to obvyklé v každém civilizovaném, demokratickém, právním státě. A k takovému počínání docházelo a dochází i v současnosti, v období "nového gorbačovského myšlení", v období "glasnosti" na stránkách hlavního tiskového orgánu KSČ, Rudého práva!

Každém, kdo se koncem šedesátých let aktivně účastnil politického života v naší zemi nebo alespoň pozorně sledoval jeho vývoj a přitom ctí pravdu, je zřejmé, že "Poučení..." je přímo klasickým produktem poststalinových názorů a metod brežněvovské éry, že toto "Poučení..." vzniklo mj. jako produkt hrubého nátlaku a vměšování Brežněvovského vedení do vnitřních záležitostí Československa.

Mladší občané i mladší členové KSČ sotva toho vědí dost o tom, že tento dokument vznikl poté, kdy se brežněvovskému vedení pomocí tanků a hrubého nátlaku, za aktivní účasti jeho domácích stoupenců, podařilo ze stranického, státního a společenského vedení odstranit vedoucí představitele Pražského jara a prosadit nové, "normalizační" vedení. Poté, kdy se silou podařilo udusit aktivitu milionů československých občanů všech tříd, vrstev a generací. Že hlavním smyslem "poučení..." mělo pak být především dodatečné zdůvodnění správnosti postupu zahraničních kritiků Pražského jara, včetně ozho-
jeně inretvence, i postupu protireformátorů a představitelů nového "normalizačního" vedení KSČ. V současné době slouží toto "Poučení..." jako jakási bible, která má posvětit a dokázat správnost politiky celého dvacetiletého posrpnového "normalizačního" období. Toho období, v němž by podstatě se neměnicí vedení dovedlo naši zemi a společnost do hlubokého hospodářského, politického, kulturního a mravního úpadku. Jsem dalek toho, abych neviděl, že i v této době bylo lecos vybudováno, lečťhos bylo dosaženo, neboť i v této době lidé žili a pracovali! Avšak jak se mohlo stát, že Československo, které - řečeno sportovní terminologií - patřilo původně do první desítky hospodářsky nejvyspělejších zemí světa, kleslo v této době až na konec desítky druhé, či dokonce se potácí kdesi uprostřed desítky třetí, ačkoliv mělo a má na mnohem lepší umístění v tomto závodě o hospodářský pokrok? Kdo za to může? Avšak místo přiznání krázové situace a našim národům nebyla zdaleka řečena plná pravda kupříkladu o skutečném stavu našeho národního hospodářství, o rozsahu ekologického ohrožení - oficiální propaganda za Vašeho nynějšího vedení místo seriózního přehodnocení uplynulého dvacetiletí a hledání podstatných východisek, pěje chvalozpěvy na toto období jako na období největších úspěchů v dějinách socialistické výstavby v Československu. Oficiální ideologové mluví dokonce o jakési kontinuitě mezi uplynulým dvacetiletím a nynější přestavbou; o jaké kontinuitě je vlastně řeč? Na co z uplynulého dvacetiletí chcete navazovat, v čem chcete pokračovat, jestliže myšlenky a praxi Pražského jara tak kategoricky odmítáte?

Jako historik jsem dospěl k poznání, že základní ideově politická a teoretická východiska kritiků Pražského jara jsou obsažena v řadě dokumentů, projevů, článků a v různých polemikách z roku 1968: ve Varšavském dopise představitelů pěti - v srpnu intervenujících - zemí Varšavského paktu z července 1968; v článku akademika Konstantinova z jara 1968; v různých dokumentech intervenčního brežněvovského vedení ze srpna 1968, jako jsou prohlášení TASSu, rozsáhlý článek v sovětské Pravdě z 22. srpna 1968, brožura bližší nejmenované skupiny sovětských žurnalistů, tzv. "Bílá kniha", a v dalších. Zvláště ale v rozsáhlé polemice představitelů SED s vedoucími představiteli KS Itálie /E. Berlinguer, L. Longo, L. Pavoloni/. respektive v názorech W. Ulbrichta, H. Axena, H. Krolíkovského, H. Hagera, I. Grüneberga a dalších na plenárním zasedání ÚV SED v roce 1968, či v polemice sovětských publicistů s francouzskými komunisty.

Jestliže nyní, po dvaceti letech, konfrontujeme tato ideově politická a teoretická východiska kritiků Pražského jara s novým, gorbačovským myšlením, očištěným od nánosů stalinových dogmat a interpretací základních otázek vědeckého socialismu, jestliže konfrontujeme tehdejší názory a postupy představitelů a stoupenců Pražského jara /ať již domácích či zahraničních/ s průběhem sovětské perestrojky, a jestliže pozorně sledujeme všestranné přehodnocování nejen stalinového, ale i brežněvovského období, pak je zcela evidentní, že

historie, život sám, daly za pravdu těm, kdo odmítli kritiku Pražského jara ze stalinských či poststalinských, brežněvovských a ulbrichtovských dogmaticko-byrokratických a konzervativních pozic.

Dovolím si zde připomenout několik myšlenek a závěrů z rozsáhlé úvahy F. Burlackého "Brežněv a konec oblevy", otištěné v Týdeníku aktualit č. 49/1988:

"... v ekonomice... se ... stále více projevovala tendence ke stagnaci, ve sférách jiných - v politice a morálce - docházelo k posunu vzad v porovnání s desetiletým obdobím chruščovovské oblevy. Opuštění reform, v mnohém i návrat k administrativně direktivnímu systému stalinského období, zmrazování životní úrovně, všemožné brzdní absolutně zřejmých rozhodnutí, a místo toho triviálních politické projevy, korupce, a rozklad moci, do nichž byly stále více vtahovány celé vrstvy lidu, ztráta mravních hodnot a všeobecný úpadek mravů - jestliže to je stagnace, tak co potom je krize? Zahraniční politika zvláště odrazila vešketou rozpornost brežněvovské doby, kdy každý krok vpřed na cestě uvolnění byl provázen dvěma kroky vzad. Pouze několik let dělí od sebe takové protichůdné události - Závěrečný akt v Helsinkách a válka v Afganistánu..."

Upozorňuje na událost stejné analýzy brežněvismu jako stalinismu F. Burlackil pokračuje: "Je zřejmě mnohem užitečnější víc než Brežněvem zabývat se jeho režimem, brežněvovštinou a stylem politického vedení, který ještě nevymřel, a v tomto ohledu jsou nutné neméně pevné ochranné záruky jako proti stalinismu. Proto je zapotřebí taková radikální reforma, jaká byla vyhlášena 19. konferencí strany... hlavním viníkem, kterého je třeba dohnat před soud dějin, je brežněvovský režim, který zakonzervoval chudobu a deklasoval vědomí obrovské masy lidí... Bylo to dvacet let promarněných možností... A vůbec nejohroženější představou bylo pro režim těchto let odhodlat se k demokratickému omezení moc byrokracie, která byla hlavní opěrnou základnou L.I. Brežněva. Všechny pokusy o prosazení reform, projevy hospodářské samostatnosti nebo samostatnosti myšlení byly nemilosrdně potírány. Hlavním poučením Brežněvovy éry je krach administrativně direktivního systému, vytvořeného ještě za Stalina... Brežněv, jako živé ztělesnění iluzí státního socialismu, přivedl tento státní socialismus k poslednímu bodu bezvýchodné situace...". Také F. Burlackij.

Uvede nyní několik příkladů, několik důkazů, že obdobné závěry, k jakým docházejí sovětsští komunisté, plně platí i v našem, československém případě:

Když jugoslávští komunisté koncem čtyřicátých let nastoupili vlastní, národní cestu k socialismu, Stalin je obvinil z buržoasního nacionalismu a antisocialismu. Rezolucí Informbyra z června 1948 byla pak Jugoslávie ze socialistického společenství vyloučena. Dnešní šedesátníci si jistě ještě pamatují na novinové titulky: "Jugoslávie v moci špiónů a vrahů", "Krvavý pes Tito" apod. A nejen to. Tuto rezolucí byly do mezinárodního revolučního dělnického hnutí, které zejména do vznikajícího socialistického společenství, prosazeny Stalinovy teorie o zákonitém zotřívání třídního boje po vítězství socialistické revoluce; byla odsouzena teorie a praxe specifických cest k socialismu jako projev buržoasního nacionalismu; za rozhodující kritérium věrnosti socialismu byl prohlášen vztah k SSSR; a přijetí stávajících principů sovětského, tj. stalinského modelu socialismu bylo stanoveno jako obecně závazná podmínka výstavby socialismu, jako zákonitost,

O dvacet let později - po historicky krátkém chruščovském období odhalení a odsouzení metod stalinského kultu osobnosti, po krátkém uvolnění napětí v mezinárodních vztazích, a po novém, i když zdaleka ne dostatečném, rozvoji teorie a praxe vědeckého socialismu - po nástupu neostalinského brežněvovské éry byly všechny výše vzpomenuté stalinské poučky a dogmata rozvedeny do "modernizované", ucelené teorie: Kupříkladu H. Axen, tajemník ÚV SED, v polemice proti italským

komunistům, v níž zdůvodňoval oprávněnost srpnové intervence v Československu a kritizoval odmítavý postoj italského vedení KS, velice kategoricky, až erogantně, prosazoval mj. názor, že hlavní zásadou ve vztazích mezi komunistickými stranami není záležitost autonomie a svrchovanosti /suverenity/, nýbrž internacionalismus. Z tohoto pojetí internacionalismu pak vyvozoval i právo na vměšování do záležitostí jiných stran a zemí, včetně ozbrojené intervence. Logika této "teorie" jej pak vedla k odmítání či k hrubému bagatelizování práva na vlastní, specifickou cestou k socialismu, a to ve jménu obhajoby jedině správného, sovětského, tj. stalinského či neostalinského modelu.

Vedoucí němečtí komunisté, stejně jako brežněvovští neostalinští, nechtěli, či nebyli s to pochopit, že "internationalismus a jednota jsou možné, jen když (nebyli s to pochopit, že) se zakládají na přísném respektování autonomie a svrchovanosti" /E. Berlinguer/. Nemohli, či spíše nechtěli pochopit P. Togliattim aplikovanou zásadu dialektiky o jednotě v různosti. Novým gorbačovským myšlením jsou nyní zcela jednoznačně zavrženy všechny uniformní teorie o socialistické revoluci, odmítající právo na vlastní, specifické národní cesty, zvláště pak jsou zavrženy různé teorie o závaznosti jediného modelu, tak militantně prosazované zejména vedoucími představiteli SED.

Četná prohlášení nového sovětského vedení, zejména v sovětsko-jugoslávské deklaraci z března 1988, zcela jednoznačně odmítají brežněvovskou teorii omezené suverenity komunistických stran a socialistických zemí, již bylo zdůvodněno právo na vměšování do vnitřních záležitostí jiných stran a zemí, a již byla zdůvodňována či ospravedlňována i srpnová intervence v Československu.

Nepovažují za nutné pokračovat ve výčtu starých dogmat stalinské a brežněvovské éry, které nové poznání a potřeby současné obnovy socialismu v jednotlivých zemích odvrhly.

Je nesporné, že život sám, potřeby obnovy socialismu, potřeby nynější přestavby daly za pravdu těm, kdo již v šedesátých letech /či daleko dříve/ poznali základní příčiny krize tehdejšího socialismu, těm, kdo poznali a pochopili základní rozpor mezi stalinskou či neostalinskou teorií a praxí a skutečnými potřebami socialismu. Daly za pravdu těm, kdo hájili právo každé strany a země na vlastní, specifickou cestu výstavby socialismu, odpovídající vlastním hospodářským, politickým a kulturním podmínkám a tradicím.

Stejně tak stačí pouze konstatovat, že od účasti Brežněva na oslavách dvacátého výročí únorového vítězství v Praze /1968/, přes Drážďanskou schůzku v březnu, květnová jednání v Moskvě, přes Varšavskou schůzku v červenci a červencová a srpnová jednání v Cíerné a Bratislavě, můžeme sledovat nepřetržité hrubé vměšování brežněvovského vedení do vnitřních záležitostí Československa, které, za obzvlášť aktivní a iniciativní asistence asistence ulbrichtovského, respektive i gomulkovského vedení, vyvrcholilo srpnovou ozbrojenou intervencí.

Tímto zásahem byla v naší zemi zmařena jedinečná příležitost k pokusu o symbiózu demokracie a socialismu a místo toho nastolena a dvacet let konzervována československá odrůda brežněvovského neostalinismu.

Každému politicky myslícímu člověku u nás je zřejmé, že celý dvacetiletý posrpnový vývoj v Československu byl velice výrazně poznamenán a ovlivněn brežněvovským pojetím socialismu, nemluvě již o přímém vměšování do vnitřních záležitostí Československa. Bylo to přece brežněvovské vedení, které kupříkladu po srpnu 1968 mělo první i poslední slovo v kádrových otázkách, při rozhodování o tom, kdo musí odejít ze stranického a státního vedení, či naopak, kdo nesmí být z tohoto vedení odvolán, jak o tom mj. svědčí srpnový moskevský protokol či záznam rozhovoru /jednání/ mezi členem předsednictva ÚV KSČ a předsedou Norosního shromáždění J. Smrkovským a zplnomocněncem

brežněvovského vedení, náměstkem ministra zahraničí V. Kuzněcovem. A nemyslím, že je nutné dokazovat, že Brežněv si vybíral kádry podle "obrazu svého".

Tato skutečnost také dává mj. možnost pochopit, proč nyní, místo úsilí či odvahy k serióznímu ořehodnocení celého posrpnového období a seriózního hodnocení událostí roku 1968, sledujeme úsilí některých představitelů normalizačního vedení o omezení vlivu příkladu sovětské perestrojky, o omezování rozsahu, obsahu a tempa československé přestavby, a to pod rouškou obhajoby specifických cest, varování před škodlivostí mechanického přebírání cizích, tj. sovětských zkušeností perestrojky. Zvláště ze strany těch, kdo ještě nedávno nutnost a správnost specifických cest k socialismu a různost jeho forem odmítali, a to ve jménu jakýchsi blíže neurčených zákonitostí výstavby socialismu, které spatřovali především v otrockém napodobování stalinského či brežněvovského modelu, jak jsme tomu byli svědky kupříkladu u jednoho z hlavních autorů "Poučení..." a hlavního posrpnového normalizačního ideologa V. Biřáka.

V této souvislosti se přímo vnučuje otázka: Je snad náhodné, že v jeho knize "Pravda zůstala pravdou" bychom marně hledali pozitivní zmínku o období Chruščova a významu 20. sjezdu KSSS, zatímco každý výrok, každý krok, každé hnutí myslí u L. Brežněva je pro něho činem nejvyšším a neomylné instance s právem posledního soudu? Nebo je snad náhodná jeho snaha zbavovat Stalina odpovědnosti za důsledky kultu osobnosti v Československu? Nic z toho není náhoda, stejně jako není náhoda, že ze svých projevů vypustil v této knize všechny partie, které by narušily jeho portrét nejzákladnějšího představitele "zdravého jádra", jak jej sám vykreslil. Máme snad věřit, že kupříkladu odstavec, v němž se přihlašoval k Akčnímu programu a vyzýval k jeho důslednému plnění, vypustil jen pro nedostatek místa?

Stejně tak není náhodné nynější rozdělení rolí v rodině Fojtíků. Zatímco se J. Fojtík jedním dechem hlásí k novému gorbašovskému nyšlení a k přestavbě a současně přísahá na "Poučení...", paní Eva se vydala na cestu obhajoby starých dobrých časů a mravů Stalina a Brežněva, po vzoru N. Andrejevny v Sovětskoj Rusi.

Vaše bible, na kterou již téměř dvacet let přísaháte, na kterou nutíte přísahat i novou, mladou generaci členů strany, která neprožila události roku 1968, a kterou neustále vnučujete i nejmladší generaci našich národů od dětských školních let, toto vaše "Poučení..." se nejen svými ideově politickými a teoretickými východisky, ale i věcně "důkazně", jako vejce vejci podobá "důkazům" z dokumentů zahraničních, ať již stalinských či neostalinských, brežněvovských a ulbrichtovských kritiků Pražského jara.

Jedním z hlavních, či dokonce hlavním "důkazem" kontrarevoluční situace v Československu měbylo podle autorů Varšavského dopisu prohlášení "2000 slov". Když však nyní, po dvaceti letech porovnáme obsah tohoto prohlášení s názory a závěry v oficiálních dokumentech a projevech sovětské perestrojky, zvláště s průběhem diskuse a závěry 19. všesvazové konference KSSS, pak nezbyvá než konstatovat, že jsou leckde mnohem dále a radikálnější než se odvážili autoři a signatáři "2000 slov", jimž nešlo o nic jiného, než o vyslovení obav ze zpomalování tempa, či dokonce zastavení obrodného procesu, a o vyslovení některých návrhů, jak tomu předejít. Přitom výslovně varovali před používáním násilných a nezákonných metod.

Autoři Varšavského dopisu obviňovali představitele Pražského jara z jakéhosi "paktování" se se západoněmeckými kapitalisty, z pokusu o získání finanční půjčky. Pomínu-li věcnou nepravdivost i nepatřičnost této výtky představitelům suverénního státu, pak stačí opět konstatovat, že nynější vedení Sovětského svazu neváhá přijmout velikou půjčku od západoněmecké vlády a jednat s kapitalistickými průmyslníky o spolupráci, a že tajemník ÚV KSČ J. Lenárt ve chvílích, kdy píše

tyto řádky, vyjednává s průmyslníky italskými.

Dnes je notoricky známo, že když 21. srpna vojska pěti intervenujících zemí vtrhla do Československa, již první dokument, kterým byl tento krok zdůvodňován na mezinárodním fóru jako "internacionální" pomoc, poskytnutá na žádost vedoucích představitelů Československa, byl vlastně jedna velká lež. A nejento. Jen několik málo hodin poté, kdy předsednictvo ÚV KSČ svým Prohlášením odhalilo lživost uvedeného dokumentu a kategoriicky tato "internacionální" pomoc odmítlo, stejně jako poté i všechny ústavní orgány /prezident, NS, vláda/, byli všichni vedoucí představitelé /kromě prezidenta/ a také řada členů předsednictva ÚV KSČ v čele s prvním tajemníkem A. Dubčekem intervenčními jednotkami zajištěni, a vzápětí orgány brežněvovského KGB, za asistence Šalgovičových orgánů StB, odvělečeni v pancéřových transportérech jako nejnebezpečnější zločinci, a dopraveni do SSSR.

Pokud jde o druhý dokument - o prohlášení TASSu - mezi historiky známý jako tzv. dopis "zvatelů", podle něhož intervenční vojska pozvala nejmenovaná skupina členů ÚV KSČ, vlády a NS, víte sám nejlépe, jak to ve skutečnosti bylo. Neboť 21. srpna jste se jednoznačně zařadil do úzké skupiny nejvěrnějších stoupenců brežněvovského vedení. Je Vám tudíž známo, kdo byl skutečným autorem tohoto prohlášení, jehož zveřejnění měla v Československém rozhlase zajistiti skupina pro intervenčních stoupenců kolem K. Hofmana a M. Sulka. Víte zřejmě sám nejlépe, zda byl tento dokument bovně vyfabrikován brežněvovským vedením, či jeho domácími stoupenci. Jedno je však jisté. Do těchto chvil se nenašel jediný příslušník "zdravého jádra" strany, který by se k tomuto činu přihlásil.

I kdyby však byla "žádost" o ozbrojenou "internacionální" pomoc skutečně československé provenience, nemění to nic na skutečnosti, že všechno toto úsilí interventů i jejich domácích stoupenců o politickou legitimitu intervence bylo protizákonné a navíc bylo velice spontánně a samozřejmě odmítnuto a zrazeno. A to nejen Prohlášením předsednictva ÚV KSČ a ústavními orgány, ale také, či především, spontánním, nenásilným a neozbrojeným pasivním odporem drtivé většiny občanů Československa, jakož i drtivé většiny tehdejších členů KSČ. Byl to především tento odpor a jednota československého lidu co nakonec donutilo brežněvovské vedení ke změně taktiky, co je donutilo dopravit zatčené ústavní představitelé a vedení strany a státu do Moskvy a zasednout s nimi za jednací stůl. Na tomto faktu nemůže nic změnit ani skutečnost, že toto jednání probíhalo za velice nerovnoměrných podmínek ve stínu tanků a pro některé československé účastníky i ve stínu návratu.

Pane generální tajemníku,

jsem přesvědčen, že národ je víc než politická strana. Jsem přesvědčen, že politická strana - lhostejno, zda budeme používat termínu vedoucí či vládnoucí - má právo stát v čele národa jen potud, pokud ho dokáže přesvědčit, že politika, kterou prosazuje, vychází ze zájmů a potřeb společnosti svobodných a rovnoprávných občanů, a tyto zájmy a potřeby skutečně naplňuje. Strana má svému národu, svému lidu především sloužit a ne vládnout. A v oněch osmi měsících Pražského jara, zvláště pak v srpnových dnech šedesátéhoosmého roku, nejen drtivá většina členů strany, ale i drtivá většina občanů Československa dala jasně najevo, že stojí pevně za Dubčekovým vedením strany a ústavními orgány státu, že stojí pevně za jejich programem Pražského jara. Jinak řečeno, v srpnových dnech byl podán nezvratný důkaz, že předsrpnové stranické a státní vedení předložilo našim národům, československému lidu program, který lid přijal za svůj. V celé poválečné historii národů Československa nebyl podán pádnější důkaz o tom, že stávající stranické a státní vedení má řízení strany a státu ve svých rukou. Zlobné a nenávistné tvrzení intervenčních pisálků, stejně jako tvrzení autorů "Poučení...", že tato srpnová jednota československého li-

du byla vytvořena na bázi nacionalismu, lze přesvědčivě vyvrátit na základě údajů z četných průzkumů veřejného mínění předsrpnem, stejně jako po srpnu 1968.

Snad nejmarkantnější, až nápadná shoda mezi "Poučení..." a brežněvovsko-ulbrichtovskou intervenční argumentací je patrná již na první pohled srovnávací metody a charakteru "důkazů", která použili autoři "Poučení..." k dotvrzování svých názorů a závěrů, s metodou a důkazy, použitými ve dvou dokumentech intervenční propagandy: v brožurě "K událostem v Československu", sepsané blíže neurčenou tiskovou skupinou sovětských žurnalistů /tzv. Bílá kniha/, a v rozsáhlém redakčním článku brežněvovské "Pravdy" z 22. srpna 1968 nazvaném "Obrana socialismu, nejvyšší internacionální povinnost" a rozšiřovaném v té době u nás intervenčními orgány ve formě brožury. Lze jen litovat, že Bilakovo či Fojtíkovo ideologické oddělení neuveřejnilo tyto dokumenty u příležitosti dvacátého výročí "internacionální" pomoci, nebo že ani jeden z autorů zatracující myšlenky Pražského jara jejich hlasatele a stoupence, se neodvážil přinést alespoň pár úryvků z těchto "perel" neostalinské, brežněvovské a ulbrichtovské propagandy. Udělám tudíž místo nich.

Tak autoři brožury "K událostem v Československu", v kapitole nazvané "revize základních principů marxismu-leninismu", začínají tuto kapitolu větou: "Podstatou linie kontrarevoluce bylo ideově odzbrojit dělnickou třídu a pracující lid Československa". A jako zvlášť nározný příklad pro toto tvrzení uvádějí /po mém souždu upravenou/ citaci z projevu Č. Císaře u příležitosti 150. výročí narození K. Marxe "Současné podmínky, jaké se vytvořily v Československu - tvrdí Č. Císař - nesnášejí dogmatické pojetí ideologie a politiky ... Vynořil se nezbytný problém demokratizace a humanizace socialistického zřízení, problém hledat a najít novou variantu marxismu..." Zvlášť poučné je, jak vzápětí po této citaci autoři brožury tyto Císařovy myšlenky komentují: "Nová varianta" je prý potřebná proto, že "prvotní osvobozenec ké cíle marxismu" byly deformovány. Odpovědnost za "deformaci" prvotních osvobozenec kým cílů je bezostyšně kladena na zkušenosti socialistické výstavby v Sovětském svazu. Chyby a nedostatky, odhalené a napravené právě komunistickou stranou, jsou zneužity ke špinění samotného pojmu socialismus, k tvrzení o nedokonalosti celého nového společenského systému. Tento svůj závěr pak autoři brožury dokládají další citací z Císařova projevu: "Socialismus - tvrdí Č. Císař - nespĺnil zcela naděje lidu a pracujících, dal jim pocítit všechny těžkosti spojené s revolučním přechodem, všechno fyzické i duševní napětí spojené s přestavbou společenského řádu, a také tíži bloudění, chyb - ano i zrády... O to naléhavěji /!/ potřebujeme nový rozvoj teoretického myšlení našich marxistů, tím více potřebujeme současnou revoluční teorii..."

K této ukázce není třeba ničeho dodávat, Snad jen konstatovat, že podle logiky myšlení autorů této brožury za největšího kontrarevolucionáře či revizionistu tohoto století by zřejmě prohlásili M. Gorbačova. A obdobných důkazů myšlenkového "bohatství" a logiky autorů by bylo možno uvést celou řadu.

Základním charakteristickým rysem obou těchto dokumentů /"K událostem v Československu" i článku "Obrana socialismu, (jenvětší) nejvyšší internacionální povinnost"/ je metoda té nejpromitivnější aplikace stalinské poučky "kdo nejde s námi, jde proti nám". Podle autorů brožury každý, kdo nesouhlasil s kritiky Pražského jara či s intervencí, byl buď kontrarevolucionář nebo antosocialista ve službách imperialismu či alespoň antosovětský nacionalista. Podle této zvrácené metody intervence a vše, co jí sloužilo, bylo správné, marxistické a legální včetně intervenční vysílačky, umístěné kdesi na území NDR, zatímco legální československý rozhlas, stejně jako veškerá aktivita,

uskutečnována z vůle lidu a zájmu lidu, v intencích pokynů oficiálních ústavních orgánů Československa, byly prohlašovány za ilegální, kontrarrevoluční, antisocialistické, či za antisovětsismus.

Pro autory těchto dokumentů je rovněž charakteristická metoda "účel svěťí prostředky". Proto je pro ně zcela běžné a samozřejmé vytrhávání různých výroků ze souvislostí a jejich tendenční výklad, upravování citací podle toho, co chtějí dokázat, uvedení výmyslů a nesmyslů za ověřená fakta, vydávání různých úvah a spekulací kapitalistického tisku za (důsledky) důkazy pro své tvrzení atd., atd.

Dalším charakteristickým rysem obou těchto dokumentů je velice nízká, až diletanská úroveň znalostí teorie vědeckého socialismu a marx-leninské (teori) ideologie, projevující se kupříkladu v záměně pojmů "model socialismu" a "model marxismu"; "politický systém socialismu" a "společenské zřízení". Pro ně je každá kritika konzervatismu a jeho nositelů útokem na stranu, každá krátká administrativně byrokratických metod útokem na vedoucí úlohu strany atd., atd.

Tyto a jim podobné dokumenty se na dlouhá léta staly podkladem pro ideově politické, propagandistické, ale i administrativně politické tažení proti myšlenkám Pražského jara i jejich nositelům a stoupencům. A já jsem předvědčen, že mezi tento druh dokumentů patří především "Poučení..."

A ještě jeden důkaz o jeho úzké účelnosti bych Vám zde chtěl připomenout. Dovoluji si proto položit Vám několik dalších otázek:

1: Nebyl jste snad Vy a řady Vašich kolegů z nynějšího stranického a státního vedení mezi těmi členy ÚV KSČ, kteří se podíleli na vypracování, nebo kteří v dubnu 1968 zvedli ruce pro schválení Akčního programu strany?

2. Nebyl jste snad Vy a Vaši kolegové mezi těmi, kdo v červenci 1968 na plenárním zasedání ÚV KSČ hlasovali pro zamítavou odpověď na Varšavský dopis?

3: Neúčastnil jste se snad Vy a Vaši kolegové schůze menšinové části ÚV KSČ v hotelu Praha 21. srpna 1968 a nehlasovali jste snad pro to, že i v nových podmínkách brežněvovské intervence Akční program zůstane základním úsilím pro pokračování ve výstavbě socialismu?

4. Nehlasoval jste Vy i Vaši kolegové na listopadovém plénu ÚV KSČ pro rezoluci tohoto pléna, která vycházela z Akčního programu?

Pokud je mně známo, nikdo z vás v této době nevystoupil s jinou ucelenou platformou a tím méně se zásadní kritikou Akčního programu jako základní platformy obrodného procesu. Má tomu snad řadový člen strany, občan tohoto státu rozumět tak, že jste se Vy a Vaši kolegové nemýlili ani před srpnem a po srpnu 1968, nebo máme tomu spíše rozumět v duchu lidového sloganu, že "vedoucí má vždycky pravdu"? Prohlašovat však jedním dechem, že jsem pro nové gorbačovské myšlení a pro přestavbu, a současně přísahat na "Poučení...", jehož základní ideově politická a teoretická východiska jsou - podle charakteristiky marxistického myšlení brežněvovské éry M. Gorbačovem - v mnohém na úrovni 30.-40. let, je pokusem stejného charakteru jako úsilí smířit ohen s vodou nebo nalévat nové tokajské víno do sudů se zbytky patoků.

K Vaším dalším tvrzením se omezím jen na několik zásadních poznámek.

Jistě, kult osobnosti, nebo to, co tímto velice nepřesným termínem označujeme, nedosáhl v Československu, které ještě nezapomnělo na své demokratické (tendence) tradice, a pro krátkozrakost působení, takových zrůdných rozměrů jako v SSSR. Nicméně i v této poměrně krátké době se i u nás velice výrazně projevil všechny jeho základní rysy.

Řada nezákonných politických procesů; desítky vražd komunistů i nekomunistů; desetitisíce nevině vězněných; vyřazení celých velkých skupin obyvatelstva z politického a společenského života jako neproprávných občanů; jejich sociálních diskriminací; přeměna politických stran a společenských organizací na pouhé převodové páky a kolečka; nastolení ryze mocenských, administrativně byrokratických metod řízení a vlády nad společností; atd., atd. Cožpak tohle všechno je snad zanedbatelná daň za opuštění vlastní československé cesty k socialismu, za huťné potlačování demokratických práv a svobod a tradic československého lidu, za otrocké napodobování stalinského modelu socialismu? Proto tedy, tak jako v Sovětském svazu nikdo nesejme vinu i odpovědnost za všechny deformace a zločiny ze Stalina, nelze snímat ani podíl odpovědnosti z K. Gottwalda, jako vedoucího stranického a státního představitele v této době. Historická pravda vyžaduje vymezit jeho odpovědnost i za všechny deformace a zločiny počátku padesátých let. Kromě toho považují za nutné připomenout, že celý proces přehodnocování stalinské i brežněvovské éry, včetně historie KSSS a Kominterny, kladé velké otázky také nad glorifikací činnosti K. Gottwalda i v jiných obdobích jeho vedoucího postavení v KSČ, zvláště pak v období tzv. bolševizace.

Stejně tak je sotva možné souhlasit s tvrzením, jakoby rehabilitace obětí "kultu osobnosti" byla u nás vyřešena. Ano, pracovalo několik rehabilitačních komisí ÚV KSČ s různými výsledky. Sám jsem se jako historik podílel v odborném aktivu na práci dvou komisí, tzv. barnabitské /1963/ a na práci Pillerovy komise /1968/. Jako předseda Ústřední revizní komise a kontrolní v roce 1968 musíme přece sám nejlépe vědět, že proces rehabilitace byl po 21. srpnu postupně přerušen. Vše velice dobře, že rozsáhlá zpráva Pillerovy komise, která důkladně prozkoumala příčiny, charakter a rozsah deformací z padesátých let, ale také éry Novotného, která jasně stanovila i odpovědnost konkrétních osob za tyto deformace, nebyla vedením KSČ nikdy projednána, jak bylo původně usneseno, a že žádné závěry z této zprávy vyvozeny nebyly! Naopak, zpráva byla ve větší tichosti uložena ad acta... A kromě toho jsem toho názoru, že proces rehabilitace, to není jen právní či stranická rehabilitace jednotlivých osob. Tento proces musíme chápat i jako proces rehabilitace svobodného myšlení a konání svobodných občanů, rehabilitaci lidských, politických, občanských i sociálních práv, rehabilitace demokratických tradic našich národů, rehabilitaci autentického vědeckého socialismu atd., atd. Tedy tak, jak byla tato rehabilitace chápána v celém obrodném procesu Pražského jara, dokud nebyl násilně přerušen.

Proto tedy, po mém soudu, nelze v žádném případě rehabilitaci obětí "kultu osobnosti" považovat za dokončenou.

Pane generální tajemníku,

jako člověk, který prožil v této zemi více jak šedesát let svého života, jako historik nejnovějších dějin Československa, jemuž nebyla není lhostejný osud naší země a našeho lidu, a není-li naše ústava pouhým kusem popsaného papíru, tedy jako plnoprávný občan tohoto státu, považují za nutné vyslovit své předvedění,
- že všechna Vaše tvrzení /v úvodu dopisu připomenuta/ jsou v příkrém rozporu s objektivním, vědeckým hodnocením vývoje československých dějin tohoto období, obzvláště pak Pražského jara 1968;
- že Vaše tvrzení o stále aktuálnosti "Poučení..." je v příkrém rozporu s podmínkami, příčinami i okolnostmi jeho vzniku;
- že Vaše tvrzení o stále aktuálnosti "Poučení..." svým způsobem kodifikuje pokračování v již téměř dvacetileté nespravedlivé politické, společenské a sociální diskriminaci a státní občanů za jejich aktivní účast v procesu Pražského jara o odmítnutí srpnové intervence jako "internacionální" pomoci, a zůstává nebezpečným precedensem pro obdobnou diskriminaci do budoucna;
- že tato Vaše tvrzení, přes formální slovní souhlas, ve skutečnosti

ignorují závěry nového, gorbačovského myšlení a vůbec celý proces všestranného přehodnocování stalinského a poststalinského brežněvovského období, tak výrazně ovlivňujícího negativní vývoj v našich zemích;

- a že tudíž tato Vaše tvrzení jsou v příkrém rozporu s potřebami nynější přestavby, neboť jsou nespravedlivá a ve svých důsledcích zavádějící a scestná.

Každý rozumně uvažující a myslící člověk chápe, že skutečně hluboká, zásadní přestavba nebude a ani nemůže být pohodlnou krátkodobou procházkou, ale že si vyžádá dlouholeté obrovské úsilí i oběti. Avšak bez pravdivého, očisťujícího a osvobozujícího slova o vzdálenější i nedávné minulosti, bez pravdivého slova o současném stavu naší společnosti nelze dobře narysovat skutečné, potřebám a možnostem naší společnosti odpovídající cíle a prostředky této přestavby, a tím méně získat pro ni ty, kdož mají nést hlavní tíhu a přinášet největší oběti pro její uskutečnění - pracující lid Československa.

V Praze dne 16. ledna 1989

PhDr. Antonín Benčík, CSc.
Na viničních horách 438/35
Praha 6

2. LN : Co si myslíte o úsilí a počtu zatčených osob v době demonstrací a kampaní hromadných sdělovacích prostředků proti nezávislým občanským iniciativám ?

A.D. : Žádný problém se nedá násilím vyřešit definitivně. Násilí může sloužit - a to ještě jenom dočasně - k upevnění pozic moci, když se tato cítí ohrožená. Socialismus není ohrožen rozhlasem Svobodná Evropa, aťe pomýlenou politikou, která ignoruje potřeby společnosti a názory lidí. Strana si musí uvědomit situaci, zanechat politiku represe a ideologie smutně známého dokumentu Poučení z krizového vývoje. Lidé vidí protiklady, které existují mezi krásnými slovy a skutky. Je tedy logické, že z toho vznikají různé tlaky zdola ze společnosti. Nekonformní postoje a odlišné mínění musí mít právo na svou existenci. Vliv nezávislých občanských iniciativ neustále vzrůstá a to je důvod, proč je třeba si uvědomit jejich přítomnost. - Chartou 77 počínaje až po různá hnutí věřících.

Za vlády, která nerespektuje zákony, ústavu a helsinské dohody - nezávislé občanské iniciativy nepředstavují brzdou ve vývoji soc. společnosti, naopak, jsou nevyhnutelnou silou v jejím demokratickém vývoji. Zatknutí velkého počtu osob, mezi kterými je i Václav Havel je čin, který je proti zdravému rozumu. Víím, že nemálo hlasů se ozvalo proti takovému způsobu jednání. Velký ohlas měla petice, kterou poslali předsedovi vlády L. Adamcovi mnozí významní činitelé naší kultury. Nejsem umělec, ale kdybych byl měl možnost setkat se s těmi co petici podepisovali, připojil bych se k nim. Havel i ostatní musí být propuštěni.

1. LN : Jaké jsou příčiny a politická důležitost manifestací, které následovaly proti účastníkům pietní vzpomínky na Jana Palacha?

A.D. : Nejen tyto demonstrace, ale všechno co se odehrává v naší společnosti v posledním čase je manifestací občanské nespokojenosti s dvacet let trvající politikou normalizace, která nám byla vnucená a která nenechala žádný prostor demokratickým tradicím v naší zemi. Celých dvacet roků se dělalo všechno pro vymazání paměti národa. Ukázalo se však, že co se uchovává ve svědomí není možné vykořenit a vymazat. Můžeme říct, že i zkušenosti se dědí a atmosféra jistých civil zůstane živá nezávisle na čase. Mladí, kteří demonstrovali v Praze jsou synové srpna 1968. Vedení strany a státu je přesvědčené, že může vládnout nedemokratickým způsobem donekonečna. Demonstrace jsou přímým odrazem politiky KSČ uskutečňované po dvě desetiletí. Je úplně přirozené, že dnes je to nová generace, která kráčí vpřed a žádá o slovo a její hlas musí být vyslechnut. Je to nejen v zájmu strany a českého a slovenského národa, hovořím tu o všech mladých a čestných lidech, kterým patří budoucnost.

3. LN : Jak byste se zachoval Vy v r.1968, jako nejvyšší představitel strany vůči podobným aktivitám nezávislých občanských skupin ?

A.D. Často jsem byl některými soudruhy kritizován, že jsem energicky zasáhl proti Klubu 231 a proti Klubu angažovaných nestraníků. V těchto organizacích však nebyli jenom lidé jako Rambousek a Sviták, ale i mnozí čestní občané, kteří hledali v soc. společnosti svoje místo a způsob pro vyjádření se jako nestraníci. Pamatuji si jaká byla situace v den pohřbu Jana Palacha. Věděli jsme, že se ho zúčastní desetitisíce osob. Byly oprávněné obavy, že může dojít k provokacím i k násilí, policie i LM byly v pohotovosti. Tehdy jsem řekl : Nic nedělejte, policie a LM ať se neukazují v ulicích. Telefonoval jsem i prezidentovi L.Svobodovi a dohodli jsme se, že pošleme věnec tak, jak je zvykem při státním pohřbu. Toto rozhodnutí se ukázalo správné. Pohřeb proběhl pokojně a důstojně.

4.L.N. : Vzpomněl jste Jana Palacha, jak se díváte na jeho gesto dnes po dvaceti letech ?

A.D. : Palachova sebevražda upálením byla manifestací zoufalství, výrazem konce všech nadějí - protestním činem proti událostem oněch měsíců. Ti, kteří tento čin vyprovokovali, si nezasluhovali oběť jednoho mladého života. Myslím si, že sebeupálení nemůže reprezentovat způsob jako vyřešit věci. Souhlasím s výzvou Václava Havla nenásledovat tento Palachův případ.

5.L.N. : Jakou důvěru máte k dnešním představitelům strany a státu, hovořící o demokratizaci a dialogu se společností ?

A.D. Jakou důvěru mohu mít k lidem jako je A.Indra a nebo V.Šalgovič, v jejichž jméno jsem byl zatčen v noci 21. srpna 1968. Jakou důvěru je možné mít, když právě oni hovoří o dialogu. Společnost má dvacetiletou zkušenost s jejich normalizací.

Je velmi těžké si představit jak se má uskutečňovat přestavba, když jsou oni na čele zákonodárných orgánů. Nejde však jen o Indru a Šalgoviče. To co je skutečně naléhavé je cesta ke skutečně demokratickému a revolučnímu obrození KSČ a celé naší společnosti.

Lidové noviny č.2/89, převzato též LÚnitou z 24.2.89

Jiří DIENSTBIER NE UMĚJÍ ODEJÍT . . .

/Komentář z Lidových novin č.2/89/

Kdosi zavtipkoval, že ve Vídni, podepsali čs. činitelé vlastně Chartu 77. Zvláštní srovnání... Pár stovek občanů se dvanáct let snaží hájit lidská práva proti přesile moci, která se teď zavazuje mezinárodnímu společenství, že s těmito právy uvede v soulad své zákony a předpisy a účinně zajistí i v praxi jejich výkon. Uznává přitom i společnou odpovědnost jednotlivců i skupin, organizací a vlád. Respekt k lidským právům a svobodám už není vnitřní záležitostí žádného státu, ale podstatným činitelem míru k zajištění rozvoje přátelských styků a spolupráce mezi nimi.

To přijímali slavnostně zástupci Československa ve Vídni ve dnech, kdy vyslali na Václavské náměstí proti pokojným občanům zdívočelé policejní sbory a kdy propaganda chrlila lži hodné vrcholného stalinismu. Těžké soust i pro pozorovatele značně otrlé.

Dosazena před dvaceti lety brežněvovými tanky, byla tato moc ve skutečně politickém slova smyslu už od počátku jen bezmocí. Schopnější z jejich představitelů přece věděli už tenkrát, že bez toho co obětovali se ani nemohou pokusit spravovat společnost k jejímu prospěchu. V prvních letech svou bezmoc zakrávali bebeklamem, že pochopili dějinnou realitu.

Když do Moskvy přišlo Jaro, lest dějin je zastihla nepřipravené. Nezodpovědnost jako naložili s Československem a jejím lidem se jim náhle vyjevila ve znepokojivém osvětlení. Ještě doufali v pád Gorbačovovy politiky, tak jak se u nás doufává - do Velikonoc, do švestek, do příštího pléna... Snad doufají stále, ale zatím jsou aktuálnější signály, kterým rozumějí. Vědí, že Chnupekův útok na prosincovém plénu ÚV KSČ na protisovětskou politiku části vedení není jen projevem uražené ješitnosti, nýbrž také "HIS MASTERS VOIS" /Mistrův hlas -red./ Vidí, že János Berécz sotva kritizoval v budapeštském rozhlasu bratrskou stranu jen z vlastní glasnosti.

Když Sergej Zaplygin v lednovém Novém Miru odsoudil invazi do ČSSR, když Oleg Bogomolov hovoří o krizi stalinských podob socialismu, které byly starým sovětským vedením vnucovány jiným zemím, není možné přeslechnout, že čas přehodnocování se v Moskvě posunul. Jen dálné trouby sladký zvuk?!

Břežněvovi je už jedno, že se náměstí, školy a lodě zbavují jeho jména. Vládnoucí skupina však tuší, že jim nikoliv svobodná společnost, ale příští politbyro vospilá zašiva, možná i s radostí, ale určitě z nezbytí! Kdo bude chtít převzít do správy zbankrotovaný podnik, bude muset lidem vysvětlit, proč nemá kouzelný protek, kterým by je zbavil obětí. Tím spíše, že je to každému jasné.

Také tyto obavy číší z Fojtíkova poplachu před brozbou nového 68-ho, z jeho volání po ideologické ofenzivě. Zatím se zmohli na masakry na Václavském náměstí a odpovědi na dotazy v Rudém právu, za které je i čtenářům stydn. Člen politbyra Zavřel předvedl stav svého právního vědomí a právního stavu vůbec, když zveřejnil jména lidí, kterým docházejí ze švédska peníze. Občané si mohou domyslet, k čemu jsou prostředky, jejichž zdrojem je mezinárodní solidarita slušných lidí. Mohou ze zeptat i našich vládců, za jaké mimořádné pracovní výsledky berou několikanásobky platů dělníků, jimž svým plánovitým řízením proměnili továrny v rozpadající se technická muzea a teď na nich chtějí, aby úspěšně chozrasčotně hospodařili. Ponechme to jejich svědomí...

Když ofenzivně zatkli Václava Havla, chtěli snad ukázat celému světu, že přes svůj vídeňský podpis si mohou ve středu Evropy dělat co se jim zlíbí. Odpověď ze světa je důstojná: také v návrhu Havla na Nobelovu cenu míru! Jen zoufalci se mohou provokativně předvídat jako představitelé státu, kde se za takovou počtu sedí!

Skupina vládnoucí nevzdory společnosti přeslechla kdysi signály rodícího se občanství, vysílaného hrstkami signatářů Charty 77 a pionýrů nezávislých iniciativ. Nechtěla si připustit, že hlasy svobodných občanů, byť ještě nevyjadřovaly postoje zastrašované společnosti, přece jen vyslovovaly její neskrávanou touhu po pravdě a důstojném životu. Teď se dočkali toho, že vlna brutality nevyvolala souhlasné rezoluce, ale veřejný odpor. Ulyšeli, že začne-li společnost mluvit, mluví stejným hlasem jako zatracované "nepočetné skupiny". Petice herců, výtvarníků a dalších kulturních pracovníků je pouze nejznámějším příkladem. Avšak ještě teď si část aparátu, předtavená Jakešem, Hoffmanem, Fojtíkem, Indrou, Zavřilem a dalšími, snaží své vlastní prohru na "nepatrnou část protisocialisticky orientovaných lidí, "kteří demagogicky cosi nastolují pod rouškou právních jistot, svobod občanů a všelidských kulturních hodnot".

Chápou-li však hodnoty za roušku, staví se - ve snaze zachránit ohrožené pozice - už proti jakémukoliv řešení, proti celé společnosti!

Posledním činem Antonína Novotného před abdikací bylo udělení amnestie odsouzenému spisovateli. I tito lidé mohou ještě propustit politické vězně, odvolat hanebné poučení..., prospět lidu, sobě, sovětské zahraniční politice a svým nástupcům, přiznají-li alespoň dodatečně zhoubnost srpnové intervence a normalizační perzekuce lidí a myšlenek, mohou zrušit nomenklaturu, kádrová omezení a třeba "foučální institut" výjezdních doložek. Zkrátka vyřešit aspoň něco z toho, co lze učinit usnesením, výnosem - co diktuje zdravý rozum i jejich závazek mezinárodnímu společenství a co je předpokladem k dialogu s jejich nástupci. Vyčistili by jim tím zčásti stůl a vyznačili poctivým gestem alespoň konec své kariéry.

I tak zůstane společnosti ještě úkol znovu začít. Ať už však učiní cokoli, měli by mít aspoň tolik zodpovědnosti, aby odešli dříve, než přivedou společnost do stavu v němž je sice směte, ale z něhož se bude obrozovat obtížněji než Fénis z popela.

Zkušenost vlastní i cizí ukazuje, že vládnoucí nezbudou stejně nic jiného než požádat o porozumění vlastní občany. Je k tomu nutné dojít až na dno? Projít ještě etapou výmluv o konstruktivních a destruktivních opozicích, o tom, zda demokracie a pluralismus mají být socialistické?

Zařikávání se socialismem je další slepou uličkou, protože stalinismus, který vládnoucí strany ve východní polovině Evropy vydávaly za socialismus definitivně - a dnes už i většinou doznalé - ztroskotat. Nikoli nějaký disident, ale generál a ministr vnitra Kisciak u kulatého stolu znovu objevil myšlenku, že je třeba odlišit moc výkonnou, zákonodárnou a soudní. A u téhož stolu Jiří Turovič označil vadné heslo, že není svobody bez odpovědnosti, naopak, není odpovědnosti bez svobody!

Jen ten, kdo to pochopí může být novým člověkem pro nesmírné úkoly, které máme před sebou!

Na počátku cesty k vzdálenému úspěchu už neleží nic jiného než h o l á p r a v d a !

LN č.2. únor 1969

CO VY NA TO, SOUDRUHU VÁLKU ?

Rudé právo dne 4. března 1969 zveřejnilo rozhovor s Miroslavem Válkem, který byl 28. února 69 zvolen do čela Svazu československých spisovatelů. Přinášíme zkrácenou verzi.

RP : Před několika málo měsíci to vypadalo tak, jako byste chtěl nadobro odejít z veřejného života ?

M.V. : Zdání klame. Nemohu z veřejného života odejít, protože jsem spisovatel a spisovatelská činnost je přece činností veřejnou.

RP : Něčím někteří naši čtenáři nám napsali, že prý jste jako ministr kultury musel podat demisi, protože jste v listopadu minulého roku vystoupil v Rudém právu s článkem, v kterém jste reagoval na různé problémy současnosti. Ba dokonce prý vás stihl stranický trest.

M.V. : Vidíte jskou někteří lidé mají bujnou fantazii. Přece nic takového se nestalo, prostě odešel jsem z funkce ministra kultury, kterou jsem dělal dvacet let. Plně souhlasím s doporučením 9. pléna ÚV, že lidé, kteří zastávají určité funkce příliš dlouho, měli by z nich odejít, uvolnit místo jiným. To je i můj případ... Jedním se skutečně zmíněný článek líbil, jiným nikoliv. Tak to bývá a tak je to normální, ostatně nepíšu proto, abych se někomu zalíbil. Hledám pravdu.

RP : V čem spočívá toto "hledání pravdy" ?

M.V. : Spočívá zpravidla ve vyslovování myšlenek, které ještě k všeobecné akceptaci nedozrály, ale jak už to chodí, časem je lidé přece jen přijímají. U nás je vůbec takový, řekl bych, tradiční odpor k tomu, co já nazývám intelektuálním zápallem.

RP : Nerozumíme.

M.V. : Zkrátka někdy se člověk setkává s nepochopením, když říká pravdu před tím, než si ji jiní osvojí.

RP : Snad tedy ještě k tomu vašemu článku v Rudém právu z listopadu minulého roku. Vyslovil jste v něm tuto myšlenku : abychom mohli měnit skutečnost, musíme ji poznat, abychom ji poznali, musíme přijmout riziko konfrontace mezi realitou a naší představou. Vím, bylo to napsáno v souvislosti s přestavbou, ale soudíme, že tato myšlenka je platná i pro Svaz čs. spisovatelů.

M.V. : Tvářit se, že taková rizika neexistují, anebo se jim vyhýbat, znamená přispívat k tomu, že se tato rizika budou ještě víc rozrůstat.

RP : Jak je tedy chcete řešit ?

M.V. : Dialogem, sbližováním různých, často rozdílných a protikladných stanovisek a názorů, a to nejen mezi vedením svazu a členskou základnou, ale zároveň v samotné členské základně mezi jednotlivými skupinami a jednotlivci.

RP : Nicméně tím ještě nemusí být zažehnáno nebezpečí konfliktu.

M.V. : Nemusí, ostatně jistý německý spisovatel řekl, že sám život je životu nebezpečný. A co do konfrontace, tak ne každá je pro společnost nebezpečná a odsouzeníhodná. Ta, která je budována na platformě skutečnosti, je nezbytná, nemáme-li propadnout sebeklamu. Konfliktům se nevyhneme. Boj protikladů ke konečným předpokladem vývoje.

RP : Ale počítáte s tím, že členská základna svazu není monolitní ?

M.V. : Jistě. Monolitní není ani naše celá společnost, a to jak politicky, tak i ideologicky. Jinými slovy, v této zemi je místo nejen pro marxisty, pro komunisty, ale zároveň i pro jinak ideologicky orientované, ovšem respektují-li ústavní pořádek. Pro to musíme k tomuto soužití občanů, řekl bych - různého ražení, vytvářet žádoucí podmínky pro jejich seberealizaci jako občanů socialistického státu.

RP : Co tedy nazýváte realistickou politikou?

M.V. : Všechno co zrcadlí skutečnost, a ne nějaká zbožná přání.

RP : Jenže skutečnost někteří lidé vidí různě, hlavně podle toho, jak daleko k ní pronikli či mohli z různých příčin proniknout, anebo - a to historie rovněž potvrzuje -, skutečnost může být rmem v oku těch, které pravda obviňuje ze zastírání skutečnosti ve jménu jejich osobních či skupinových zájmů.

M.V. : Možná. Je proto lépe říkat lidem raději nepřijemnou pravdu, ale říkat ji vždycky, jinak je ohrožena důvěra těch, co zmíněné krédo politiky naplní fakticky fakty.

RP : Jste si vědom, že s těmito názory nemusíte být u některých lidí v lase? I ve vašem svazu.

M.V. : Nepřicházím tam, abych si budoval popularitu, jsem pro realismus, otevřenost a demokratickou výměnu názorů na všechny možné otázky života a práce. Jde mi o takový svaz čs. spisovatelů, který bude naplno žít a nebude dělat nějakou šafář.

RP : Co chápete pod pojmem riziko v politickém a ideologickém slova smyslu?

M.V. : Všechno je vystaveno ustavičnému ohrožení, protože kromě smrti nic nesetrvává ve stejném stavu.

RP : Jak se to, co právě říkáte, shoduje či neshoduje s tolik svého času frekventovanou tezí o morálně politické jednotě lidu?

M.V. : Morálně politická jednotu lidu je něco jiného než ideologická monolitní společnost. Ostatně žádná monolitnost tohoto druhu neexistuje, ale co je rovněž fakt - právě důslednou realizací společenských cílů můžeme vytvořit morálně politickou jednotu lidu. Jinými slovy, chceme-li naši práci dělat dobře, musíme vytvářet vhodné klima, objektivní předpoklady pro to, aby každý občan mohl žít v souladu se svým svědomím. Avšak toto svědomí by nemělo být v rozporu s celospolečenskými zájmy.

RP : Nemělo, ale bývá...

M.V. : Bohužel, projevem takové absence svědomí je i politické vydírání, ba dokonce i koketování s terorismem, je to i destruktivní a objektivně nesprávná negace všech těch nesporných hodnot, jaké u nás existují.

RP : Co byste si vlastně přál do své nové funkce předsedy Svazu čs. spisovatelů ?

M.V. : Abych měl mezi členy svazu důvěru a podporu, ovšem ne jednoduše provždycky, protože vím, že když ji člověk už získal, musí ji neustále obnovovat. Činy.

- krácené

ČEHO SE BOJÍ ?

Zdeněk MLYNÁŘ

/Přinášíme rozhovor zpravodaje HA se Zdenkem Mlynářem ze dne 2.3.1989/

+ + +

HA : Pane Mlynáři, jak vidíte současně použitou kombinaci administrativních, politických a represivních prostředků čs. státními orgány : postihy, zadržení, procesy, nové paragrafy, přísnější tresty, rozsáhlé kampaně v tisku apod. Čeho se bojíte? Co získávají takovou politikou ?

Z.M. : Čeho se bojíte? To je myslím základní otázka. Podle mého názoru, bojíte se především určitá skupina ve vedení strany toho, že kdyby šlo o otevřenou demokratickou diskusi, musela by nést odpovědnost za to, co se dělo uplynulých dvacet let, kdy se v Československu potlačovaly jakékoli pokusy o změnu systému v tom směru, v němž dneska ho chce měnit Gorbačov v SSSR a v němž i KSČ jako "oficiálně" vyhláší jakou si představbu. Já myslím, je to strach z vlastní odpovědnosti, strach z toho, že tato skupina by se dál nemohla udržet u moci. Já by to nazval dokonce "klíku", - jde o určitou "klíku" ve vedení KSČ. Lidé jako Jakeš, Indra, Hoffman, Fojtík jsou hluboce spjatí s politikou, která je hlubokém rozporu s tím úsilím, které dnes vidíme v SSSR, Maďarsku nebo Polsku, a bojíte se samozřejmě o moc. Chtějí zároveň dosáhnout toho, aby ovlivnili ještě i budoucnost! Proto i předčasné svolání sjezdu, aby ovlivnili ještě zásady změny nové ústavy, zásady nového stranického programu, nové kádry na novém sjezdu a zároveň lze vidět, podle mého soudu, teď v ČSSR snahu docela nápadnou - hledat legitimitu režimu ve všech těch bodech, kdy u nás v ČSSR se prosazoval stalinismus. Začíná to bolševizací strany v roce 1929 a letos při oslavách pouze 41. výročí února : dovolávání se února jako zdroje legitimacy, ačkoliv únor je v Československu začátkem toho vývoje, kdy socialismus u nás se ztotožnil s tím modelem stalinismu, který byl v SSSR. Kdyby nebylo tohoto ztotožnění, mohl se socialismus u nás vyvíjet jiným způsobem - spíše v linii západoevropské politické kultury.

Takže to všechno s tím souvisí a to snaha potlačit, represí zastrašit všechny, kdo by naopak chtěli navázat na demokratické tradice, - to je stím v souladu. To, co jste jmenoval, ty tzv. nové právní normy, já říkám, takzvané, protože to je právo jehož obsahem je vlastně popření určitých občanských a politických práv a svobod občanů. Čili to vůbec není právo, co stát za právo prohlásí. Nacisté kdysi prohlásili za zákon norimberské zákony, a přesto to bylo úplně protiprávní jednání. Já myslím, tady jsme svědky také toho, kdy se právo ztotožňuje s rozkazem a s přáním moci, kdy vlastně dospívá současně vědomě k tomu, že vyhláší jakýsi trvalý mimořádný stav, protože v ČSSR je nejenom trestné, když někdo narušuje veřejný pořádek, ale když narušuje, jak oni říkají, zájem státu na dodržování veřejného pořádku, např. tím, že rozšiřuje nějakou tiskovinu, kdy se proti těmto zájmům zavedeného pořádku nějak hovoří. No, to je absurdní...! To jsou vězenské předpisy, kasárenské předpisy, a ne právní stát, protože podstatou práva je, že je určitý subjekt práv - tj. nás..tedy člověk, občan, jehož práva jsou zaručena i když se to státu nelíbí nebo nehodí. Tady je prostě právo degradováno jenom na služku politické moci. Proto je to také v rozporu s helsinskými dohodami, nedávnými závěry z Vídně. Proto také některé vlády, jako např. Holandská, chtějí jednat s ČSSR o tomto postupu.

H.A. : V poslední době stranické vedení v Praze hovoří víc a víc o dialogu na půdě Národní fronty, ale jen s těmi, kteří souhlasí jen se soc. rozvojem. Jaký dialog, jaká NF, jaký socialismus mají na mysli ?

Z.M. : To by bylo lepší zeptat se J.Fojtíka. Já si myslím, že samozřejmě prohlásit, že povedu dialog jen s těmi, kdo se mi líbí, kde je zaručeno, že můj názor nebude podroben nějaké hluboké kritice, tzn. odmítnout dialog. A v Čechách je možné mnoho, ale co myslím, nikdo nemá zkoušet a co se v Čechách nevypíatl - dělat z lidí hlupáky! A já se domnívám, že s tímto postupem : "dialog ano, ale jen s těmi, co s námi souhlasí", tím se prostě z lidí dělají hlupáci. - Lidé tomu nevěří, nikdo to nebere vážně. Problém je v tom, že v důsledku takového postoje vedení KSČ, v Československu dnes,

bohužel už potřeby prohrává šance, aby v Československu nějakým jemu odpovídajícím způsobem vyvážely poměry - tj. šance prohraná : v r.1948 prohraná, v roce 1968 a teď už vlastně 4 roky za Gorbačova znovu toto vedení odmítá jakýkoliv demokratičtější přístup nežli svůj autokratický přístup ke všemu.

A já si myslím, že se to vymstí, tím ta nestabilita, které se vedení obává, a já si myslím, že toto vedení se právem obává a má strach, protože toto vedení skutečně musí odstoupit, má-li dojít k demokratickému vývoji. Ale nestabilita společnosti, která by s tím musela být spojena, ta nastane tím více, čím rigidněji bude toto vedení trvat na odmítání dialogu s lidmi, kteří mají jiné názory než má současné vedení strany.

H.A. : Dá se říct, jako jeden redaktor^{RP} napsal v pondělí, že ti, kteří v roce 1968 byli nositeli protisocialistických postojů, jich se dodnes nevzdali, tak těmto lidem - podle Rudého práva - nikdy o žádnou konstruktivní diskusi nešlo a nejde.
Je to tak ?

Z.M. : Prvně by bylo třeba vymezit koho má pan redaktor na mysli a co mánie rozumět pod pojmem protisocialistické síly z r.1968 a co má na mysli pod pojmem socialismus dnes? Dnes vidíme v Československu tendenci ztotožňovat socialismus se stalinským modelem uspořádání společnosti, a pokud je to tak, pak je třeba samozřejmě stalinský model společnosti odmítnout. Jestli v tom někdo vidí odmítání socialismu jako takového, je to jeho věc, ale pak se s tím nedá vůbec argumentovat. Já bych řekl, že to slovo, antisocialistický, protisocialistický se tak zdiskreditovalo, jak to řekl Václav Havel před soudem. Mluvit dneska : "antisocialistický, protisocialistický", to má dneska tak zdiskreditovaný obsah, že jenom pokud jde o gen. tajemníka KSČ, tak tři z nich - Slánský, Husák a Dubček byli v různé době prohlašováni za antisocialistické živly! Takže prvně bych tomu musel dát nějaký obsah.

Podle mého soudu je to se socialismem takto : obsah tomu pojmu "socialistický" může dát společnost sama, to znamená že může rozhodnout, co považuje za socialistické a co ne, pak je možno mluvit o socialismu a o tom, že socialismus je nějakým masovým hnutím, nebo to, co je socialismus nebo není socialismus rozhodují placení ideologové v aparátu strany, a potom samozřejmě je to zdiskreditováno, protože dnes už ani sám Jan Fojtík nemůže vážně tvrdit, že co říká je výrazem vědeckého poznání; protože to, co on říká, změnil už - jenom co já si pamatuji, zásadně třikrát, a teď se snaží změnit už počtvrté, a to není vlastně vědeckému poznání : taková pružnost a konjunkturalismus názorů.

H.A. : Jak byste charakterizoval aktivity nezávislých organizací ? Komu slouží? Jsou vlastneci nebo paraziti, nebo něco jiného ?

Z.M. Já bych nerad pomocí jakýchkoli nálepek charakterizoval tak různorodé věci jako jsou dnešní nezávislé iniciativy v Československu. V zásadě, si myslím, společně všem je to, že se snaží vyjádřit nějakým způsobem požadavky většiny společnosti po větší demokratizaci, po právním státě, po dodržování zákonů, práva - nikoliv svévolných předpisů. Jsou to tedy v podstatě, z různých hledisek k věci přistupující, prvky širokého proudu demokratizačního hnutí. Možná, že u některých není zcela vyjasněn politický program, jako se domnívám, že ne všechno co se dneska v Československu jako politický program vykládá ze strany nezávislých iniciativ je opravdu možné nebo i reálné, taky to nejsou vždy politické programy, někdy to jsou spíše seznámy zbožných přání, ale rozhodně bych to odmítal nazývat jako výraz nějakého parazitování, nebo něco protisociálního. Jsou to často deformované aktivity, protože ve společnosti, kde všechno je deformováno diktaturou shora, i ty aktivity zdola jsou často jednostranné a nějakým způsobem deformované, ale celkově jde o demokratizační proudy

H.A. : Deformované jak ?

Z.M. Deformované ve smyslu jednostrannosti, ve smyslu naivity, ve smyslu, že si někteří zde pletou politický program s různými přáními, mám zde na mysli např. prohlášení českých dětí, které, já osobně, nemohu považovat za politický program, ale jistě to vzniká ve společnosti, která je v Československu, nutně a logicky.

H.A. : A role Charty 77, vy sám jste v ČSSR podepsal Chartu.

Z.M. : Role Charty byla a je v dodržování a rozšiřování lidských práv, politických a občanských svobod. To není organizace ve vlastním slova smyslu, to je skutečná iniciativa občanů, která nemá svůj vlastní politický program, - protože kdybychom to brali

jako politický program, tak je tam velký rozdíl mezi katolicky orientovanými lidmi, socialisty a bývalými komunisty jsou podstatné politické rozdíly, - projevíly by se, kdyby bylo možné o těch věcech volně hovořit. Takže to není politická opoziční organizace, je to hnutí za dodržování a uplatňování občanských svobod a lidských práv.

H.A. Má čs. vedení ještě podporu sovětského politbyra ?

Z.M. : Pokud jde o sovětské stanovisko k vývoji ve východním bloku, je dnes jasné v tom smyslu, že sovětské vedení odmítá zasahovat do tohoto vývoje v jednotlivých zemích, uměšovat se, jak samo říká. To je na jedné straně jistě pozitivní věc, buhužel však tato praxe přichází příliš pozdě, protože 40 let se z Moskvy do vývoje těchto zemí zasahovalo, a to násilně a proti jejich tradicím. Takže dostávají-li dnes tyto země a jejich komunistické strany skutečně možnost samostatně jednat - dostávají tuto možnost, řekl bych, zmračené politické subjekty! - nikoliv normálního politického života schopné strany a státy! To bude samozřejmě vytvářet zpětně i problémy pro sovětské vedení, které zřejmě dnes, dokud má prvořadě jiné problémy a starosti, tak není zainteresováno v prvé řadě na tom, tyto problémy řešit a vůbec je vytvářet. Je zainteresováno na tom, aby v těchto zemích docházelo k nekalkulovatelným vývojovým zvrátům, aby tam vývoj nezkomplikoval zpětně vývoj perestrojky v SSSR, jako se to stalo např. v roce 1956 Chruščovovi, když mu vývoj v Polsku a Maďarsku velice citelně zkomplikoval pozici Moskvy, a proto si myslím, se snaží toto vedení nezasahovat do vývoje v jednotlivých zemích, v principu i v ČSSR. To, co u nás se vydává za podporu, např. referování sovětského tisku o tom, co se u nás děje z oficiálních čs. zdrojů - je pravda, že sovětský tisk v tom zalčuje rozpornost věcí, zalčuje například, že italská KS a celé soc. hnutí na Západě má zcela jiný názor na r.1968 nežli současné vedení KSČ, - čili jsou to jednostranné informace, a v určitém smyslu i podpora těch lží, které v Československu se dále šíří.. Ale myslím, že je to podpora z těch důvodů o kterých jsem už hovořil. Může se ovšem stát, podle mého soudu, že sovětské vedení nedocenuje, a právě proto, že je zde snaha lidí udržet se u moci, i lidé úplně zdiskreditovaných, a kteří nemohou mít důvěru, vydávat se za jakési nositele přestavby, tj. současné vedení KSČ, přestože tomu nikdo nevěří, tím že se násilím udržují tyto skupiny u moci, může dojít právě k destabilizaci, k tomu čeho se právě sovětské vedení bojí, - k určitým výbuchům, k nestabilitě, k rozvratu politických poměrů, např. v Československu.

+ + +

O č nám v e s k u t e č n o s t i j d e

/programové myšlenky občanské jednoty v různosti v otázkách výstavby a řízení společnosti - podklad pro diskusi/

Karel ČEJKA

Rudé právo ze dne 3.12.1988 ve svém článku "Oč jím ve skutečnosti jde", pod který se podepsali Arnošt Bak, Marie Boudová a Jaroslav Kojzlar, bozostyšně pomlouvačně útočí na všechny nezávislé iniciativy jako na skupiny, které jednájí proti zájmům našich občanů a ignorují zcela proces přestavby.

Generální tajemník KSČ Miloš Jakeš v rozhovoru pro francouzský list Le Figaro označil opoziční hnutí za hrstku lidí, kteří nemají podporu veřejnosti ani konstruktivní program. Uvedl také, že toto hnutí, figurující v různých skupinách, ve svých občasných prohlášeních a letácích dokladuje ve své většině protispolečenské cíle a programovou snahu být neustále v opozici proti všemu v zájmu destabilizace socialismu.

Těmito hrubými nepravdami o úsilí a snahách opozičního hnutí v naší společnosti jako celek - tedy jednotlivé skupiny nezávislých iniciativ občanů i ostatní občané, kteří stojí doposud mimo tyto skupiny, ale zaujímají oprávněné výhrady k politickému systému a způsobu byrokraticko-centrálního řízení společnosti - seznámilo veřejnost se svými programovými záměry a cíli. Je to jediná cesta, jak může veřejnost posoudit zda jsou tyto záměry a cíle v souladu se zájmy demokratické většiny občanů i celospolečenskými zájmy a zda vytváří podmínky pro opravdu revoluční přestavbu naší společnosti v duchu občanské, demokratické a samosprávné společnosti, nebo zda jsou ve srovnání se zájmy velké většiny občanů destruktivním programem.

Je naším nezadatelným právem nenacházet za nás mluvit nikoho a sami otevřeně říct, oč nám ve skutečnosti jde - jaký je náš konstruktivní program. Současně je naším právem požadovat po současném politickém vedení, aby v otevřeném politickém dialogu zaujalo k našemu programu věcné konkrétní stanovisko a umožnilo veřejnosti vstoupit do tohoto dialogu.

Z těchto důvodů tedy otevřeně, konkrétně a jasně vytyčujeme principy výstavby naší společnosti, které sledují zabezpečení revoluční přestavby naší společnosti ve všech sférách jejího života, která ve svých podmínkách nebude jednoduchá a lehká. Vyžadá si velké iniciativy a úsilí občanů, i určitých přechodných obětí v oblasti růstu životní úrovně a osobního pohodlí. Z těchto důvodů nelze pominout revoluční důslednost při uvádění v život a při uplatňování základních principů výstavby občanské, demokratické, samosprávné společnosti, aby úsilí i případná omezení nebyla marná. Jedině tato důslednost může zabránit tomu, aby úsilí občanů o provedení revoluční přestavby, opět neskončilo v propadlišti všech předcházejících reforem, organizovaných současným politickým systémem a jeho hlavními představiteli v posledních téměř dvaceti letech po potlačení Pražského jara. Právě skutečnost, že o přestavbě hovoří a tuto organizují lidé, kteří svým způsobem pomohli brežněvovskému vedení SSSR

při násilném potlačení úsilí a snah o restauraci demokratické správy naší společnosti a státu v roce 1968, je příčinou oprávněné nedůvěry převážné většiny občanů v jejich poctivé úmysly uskutečnit důsledně revoluční a demokratickou přestavbu politického systému jako hlavního předpokladu úspěšné revoluční demokratické přestavby v ekonomice a ~~oblasti~~ ostatních oblastech života společnosti. Dosavadní přístup současného politického vedení tyto obavy potvrzuje jako oprávněné.

Proto usilujeme nikoliv "o postupné rozlezení současného systému" /RP - Oč jim ve skutečnosti jde/, ale o jeho revoluční přestavbu v hluboce demokratický politický systém, který bude garantovat svými mechanismy nezvratnost rozvoje občanské, demokratické, samosprávné společnosti.

Nemůžeme ani usilovat o destabilizaci socialismu, jak se vyjádřil Miloš Jakeš v rozhovoru s Le Figaro. Z jednoho prostého důvodu, že socialismus jak jej charakterizovali klasikové, u nás nefungoval. U nás zakotvil, žel, jen tzv. reálný socialismus se všemi svými hlubokými deformacemi, nezákonnostmi, odcizením lidu od výrobních prostředků a od správy a řízení společnosti, jemuž chybí mimo jiné také jeden ze základních znaků - co možná nejširší demokracie.

V této situaci přiznáváme, že nám jde o destabilizaci tohoto zvrhnutého, všem známému socialismu odporujícího politického systému a o nastolení ~~nového~~ socialismu jako občanské, demokratické, samosprávné společnosti a všelidového právního státu s všelidovým právním státem. Státem, ve kterém skutečným a nejen proklamovaným nositelem svrchované politické ~~moci~~ a státní moci je jedině společenství občanů jako celek. Tento svrchovaný lid - toto svrchované společenství občanů jako nositel svrchované moci je oprávněn vyjádřit a rozhodnout se pro takový socialismus, jaký jej chce mít.

Úspěšnost tohoto společného úsilí všech občanů obou našich národů vyžaduje nadřadit životní zájmy společenství všem ostatním skupinovým zájmům politicko-ideovým a názorovým. Nutnost nadřazenosti životních zájmů celého společenství naprosto neznamená vzdát se těchto svých skupinových názorů a zájmů. Naopak, nechtějí si je každý podle svého svědomí a přesvědčení ponechat a prosazuje je v rámci základních a společných principů uspořádání života, správy a řízení občanské, demokratické, samosprávné společnosti a jejího státu. Vyžaduje současně, v souvislosti s předchozími požadavky, takové zpracování konkrétních programových myšlenek a principů výstavby společnosti a státu, které vytvoří podmínky pro život společnosti v její pluralitní ideové, názorové a zájmové různosti, a stanou se tak základnou opravdové občanské jednoty v různosti jako rozhodujícího předpokladu nalezení východisek z vážné politicko-ekonomické a společenské situace v naší zemi.

I když jednotlivé skupiny občanské iniciativy již vyslovily své programové myšlenky a cíle, domníváme se, že je žádoucí shrnout tyto základní programové myšlenky a cíle výstavby, správy a řízení společnosti v jediný ucelený souhrn společných principů československé politické opozice, na nichž jsme se zatím shodli. Tyto konkrétní principy předkládáme jako námět k diskusi, připomínkám a úvahám všem spoluobčanům.

Základní principy výstavby, správy a řízení společnosti a státu

Současný stav čs. společnosti charakterizuje protidemokratický a protisamosprávný politický systém, který přerušil historickou tradici demokratického vývoje českého a slovenského národa. Současně ve svých důsledcích dlouhodobého působení deklasoval v naší společnosti občanská a lidská práva včetně všelidských morálních hodnot. Důsledkem jeho působení je stav hlubokého odcizení občanů otázkám správy a řízení společnosti - státu, včetně zájmu o obecně prospěšné věci. Svým protidemokratickým a protisamosprávným duchem vmanipuloval občana do spotřebitelské uzavřenosti v rámci úzkého osobního a rodinného zájmu.

Situace dospěla tak daleko, že hrozí ztrátou národní, kulturní a státnické svébytnosti a mezinárodní prestiže. Hrozí n e b e z p e č í z p r o d l e n í, neboť nejhorší ztráty jsou ztráty duchovní. Zlomí-li se duchovní kultura lidu, jeho národní sebevědomí, a naruší-li se deformuje logika a tradice vývoje společnosti, nastává katastrofická situace, která hrozí ztrátou občanských a společenských perspektiv.

Je nanejvýš naléhavé v zájmu zachování svébytnosti českého a slovenského národa, československé společnosti a státnosti naplnit původnost ideálu "jednoty v různosti", opírající se o principiální otázky životních zájmů obou národů.

Ideál "jednoty v různosti" založit "na společném úsilí o obnovu demokracie, jejíž podstata netkví v panování, nýbrž v samosprávě uskutečňující sociální reformy cestou překonání jakéhokoliv vykořisťování a jakéhokoliv třídního a stranického panství". /T.G.Masaryk/. Ve které člověk jako bytost se stává plnohodnotnou individualitou svou účastí ve veřejném a politickém životě, tedy získáním občanských kvalit. Proto všestrannou perspektivu našich dnů nestavíme na konkrétních ideologických ani proti žádné z nich. Naši perspektivu stavíme :

I. V oblasti výstavby společnosti

Na nutnosti sjednocení společenství občanů na základních a rozhodujících principech výstavby společnosti a státu, které respektují společné zájmy všech občanů společenství v harmonickém souladu s jejich pluralistickými zájmy v otázkách víry, vyznání, přesvědčení a světového názoru i skupinových zájmů.

Usilujeme tedy o společnost :

kteřá je organizovaná jako všelidový, demokratický a samosprávný stát, ve kterém společenství svrchovaných občanů svobodně svou demokratickou většinou rozhoduje o charakteru společenského zřízení a politického systému společnosti a státu s tím, že schvaluje přímo ústavu a rozhodující zákony řízení a správy společnosti, ostatní zákony pak prostřednictvím zastupitelských orgánů, zvolených v demokratických, svobodných a tajných volbách;

ve které nositelem svrchované moci je společenství občanů, které cestou :

- a) referenda rozhoduje o charakteru společenského zřízení a státu - o ústavě,
- b) přímých tajných voleb ustavuje příslušné výkonné zastupitelské orgány a instituce správy a řízení společnosti a státu, na které deleguje potřebné a příslušné pravomoci v prostoru a čase.

Výkonné zastupitelské orgány společenství mají povinnost prostřednictvím referenda ověřovat si souhlas společenství občanů ke stěžejním otázkám existence a organizace státu, k závažným politickým i hospodářským, ekologickým a jiným otázkám.

Svrchovanost moci společenství občanů nepřipouští a je neslučitelná s policejními nebo jinými ozbrojenými složkami, určenými k podpoře moci cestou potlačování jakéhokoliv politického, společenského, ekonomického nebo obdobného projevu lidu. Naopak, překladem čs. občanské demokratické samosprávné společnosti je naprostá volnost a svoboda projevu svrchovaného lidu ve všech společensko-politických i ekonomických směrech. Tato svoboda a volnost je principiálním základem mocenské svrchovanosti společenství občanů a nezbytným předpokladem naplnění principů řízení občanské demokratické samosprávné společnosti a jejího státu.

Svrchovaná moc v takové společnosti je všeobšíhlá, ničím nikým neomezená.

Její nositel - společenství občanů - jí nemůže být zbaven a uplatňuje ji v rámci demokratických pravidel. Z ní odvozená pravomoc, tj. část delegované moci ve vymezeném prostoru a čase na demokraticky zvolené zastupitelské orgány, může být v rámci pravidel ústavy kdykoliv vykonavateli pravomoci odebrána nositelem svrchované moci - společenstvím občanů.

Podstatou společensko-politického systému této společnosti je pluralismus, v němž všechny politické a ostatní společenské a zájmové organizace lidu jsou si plně rovnocenné. Je třeba jej chápat jako politický systém :

- a) s více politickými stranami a společenskými organizacemi, přičemž žádná z nich nemá předem zajištěnou vedoucí úlohu ve společnosti. Každá se však může o tuto úlohu ucházet cestou získání přirozené, neformální a většinou společenství občanů dobrovolně uznávané autority a podpory prostřednictvím svého vlastního úsilí o rozvoj společnosti. Tato dobrovolně uznávaná autorita a podpora musí být vajeána v demokratických, tajných a svobodných volbách.

b) ve kterém žádná politická nebo jiná společenská případně zájmová organizace nebo skupina a jejich koalice se nemůže vyčlenit ze svrchované moci společenství občanů a monopolizovat moc pro sebe. Každá z nich se musí podřítit pravidlům demokracie ústavně zakotvených a svrchované moci společenství občanů.

c) při kterém všechny politické strany a organizace lidu jsou prostoupeny ve svém vnitřním životě duchem plnokrevné demokracie, která zajišťuje přímý vliv řadových členů na všechny oblasti činnosti té které politické strany nebo organizace a garantuje tak, že její činnost odpovídá a je v souladu se smýšlením a vůlí demokratické většiny jejích členů.

d) nositelem svrchované politické a státní moci je společenství občanů jako celek. Politické i společenské a zájmové organizace lidu mohou být pověřeny jen z vůle demokratické většiny společenství občanů vedoucí úlohou ve společnosti a státě v příslušně časově omezené době. To vše za předpokladu, že ve vymezeném období nedojde ke ztrátě důvěry společenství občanů v jejich poctivé úmysly realizovat cesty rozvoje společnosti, na základě kterých byla jejich přirozená autorita a vedoucí úloha potvrzena společenstvím občanů.

V této společnosti má občan nazadatelné právo zakládat politické strany nebo jiné společenské organizace, které ve svém programovém zaměření a vnitřní organizaci vycházejí z principů demokracie, respektování lidských práv a morálních hodnot, které ctí a o jejich důsledné zachování a prohlubování společnost usiluje. Naproti tomu je nepřipustné zakládání politických stran nebo jiných společenských organizací, které ve svém programovém zaměření tyto zásady nerespektují.

Tato společnost musí usilovat o život v pravdě, tedy usměrňovat a vést správu věcí veřejných a státních tak, aby ve společnosti byla nastolena atmosféra plná pocitu bezpečí, jistoty, důvěry, slušnosti a vřelosti. Aby občané mohli otevřeně a bez obav vyjadřovat v souladu se svým svědomím a přesvědčením své názory na všechno dění ve své vlastní zemi, na způsob správy a řízení společnosti vládou a ostatními výkonnými zastupitelskými orgány a institucemi, které pověřili výkonnými správními pravomocemi ve společnosti a státě. Musí usilovat, aby v souladu s životem v pravdě:

- a) docházelo k vědeckému, objektivně pravdivému výkladu vlastní historie a historie jiných národů a zemí;
- b) bezpodmínečně nepřipouštěla klam a přetvářku a zajišťovala objektivní a pravdivé informace občanům o všech současných vnitřních událostech, o hospodářství, informace ekologické, kulturní, zdravotní, týkající se naší země, stejně jako informace o událostech v mezinárodních vztazích, o hospodářské, sociální, kulturní, ekologické, zdravotní apod. situaci v jiných zemích.

Suverenita společnosti a státu je touto společností chápána jako svrchovanost společenství občanů uspořádat si demokratickými, ústavně zakotvenými cestami vnitřní záležitosti podle přání a zájmů kvalifikované demokratické většiny společenství občanů s právem zvolit si společenský a politický systém podle své vůle a přání. V žádném případě nelze přiznat právo a v každém případě je třeba rozhodně odmítat jakékoli zasahování či intervenci cizího, byť i spráteleného státu do těchto vnitřních záležitostí.

Tato společnost považuje za základní lidské hodnoty všechny ideály humanity, mravní a morální zásady, ke kterým dospěl a jež obecně jako lidské hodnoty uznává současný stupeň vývoje lidské společnosti. Je pro ni charakterické otevřené společenství; nikoho nevylučující a nikoho nedeklasující. Společenství skutečné tolerance a rovnosti, zbavené všech privilegií a vykořisťování. Společenství, ve kterém všichni jeho členové bez rozdílu přesvědčení, vyznání a rasy jsou si občansky rovni a ve své většině společně usilují o občanskou, demokratickou, samosprávnou společnost, která bude založena na jednotě a nedělitelnosti základních lidských hodnot a obecně uznávaných svobod. Společenství, ve kterém občané si vytyčují úkol znovu dobývat hodnoty lidskosti, nalézat pro ně konkrétní formulace a uvádět je v život. Mezi tyto hodnoty patří i nutnost nalézat přes různost východisek společný rámec spolupráce k realizaci lidských hodnot, které nás spojují.

V této společnosti se plněm rozsahu uplatňují mezilidské vztahy, nezadatelná lidská práva a svobody ve smyslu přijatých mezinárodních závazků, vyplývajících z podpisu pod příslušnými dokumenty konference bezpečnosti a spolupráce v Evropě, z ratifikace Paktu o lidských právech i jiných mezinárodních úmluv. Svoboda svědomí je pojímána jako první a základní ze všech práv. Přičemž svědomí je charakterizováno schopností člověka hodnotit a kontrolovat vlastní jednání z hlediska odpovědnosti vůči druhému, kolektivu a lidské společnosti vůbec. Předpokládá aktivní osvojování mravních norem a závazků, schopnost vyžadovat od sebe jejich dodržování, dále schopnost sebehodnocení podle týchž principů, podle nichž hodnotíme chování druhých. Jednat vždy podle svého vlastního svobodného přesvědčení a svědomí je nejen právem, nýbrž i povinností.

Morálka této společnosti – jako forma společenského vědomí, soustava životních zásad a norem chování odpovídající stupni pokrokového vývoje lidské společnosti, zahrnuje v sobě všechny normy chování s všeobecnou platností předcházejících generací, tedy všechny, pro každé období civilizované společnosti platné, normy všelidské morálky. Tyto normy společenství občanů bude dále rozvíjet a zahrne je v jediný celek mravních zákonů společnosti.

Základem morálky musí být :

a/ láska k bližnímu, odpovědnost vůči druhému, kolektivu a lidské společnosti vůbec;
b/ humanismus jako projev uznání hodnoty člověka jako osobnosti, jeho práva na svobodu, štěstí a mír, na rozvoj jeho síl a schopností jako plné uplatnění zásady rovnosti, spravedlnosti a lidskosti, vlastenectví, vědomí odpovědnosti vůči společnosti, úsilí o dorozumění mezi národy a ne v poslední řadě úcta k ženě, rodičům, starším vůbec.

Tato společnost zaměří výchovu všech lidí a zejména mladých generací v duchu dobrých sousedských styků a mírumilovnosti s ostatními národy a státy a v duchu vzájemné politické a názorové tolerance uvnitř společnosti. Musí usilovat také o to, aby ve veřejném, občanském i soukromém životě se cestou výchovy v rodině, školách a společenských organizacích neustále usilovalo o nastolení a prohloubení mezilidských vztahů na ideálech humanity, morálky, rovnosti, svobody a sociální spravedlnosti při plném uplatňování lidských a občanských práv. Nebude sama ani prostřednictvím svých zastupitelských státních orgánů nebo školy vnucovat společnosti a jednotlivcům žádnou ze stávajících nebo i budoucích úzce vyhraněných ideologií. Svou státní a společenskou ideologii opře o takový soubor názorů, hodnotových orientací a myšlenek, který je v souladu se širokou paletou pluralistických názorů, víry, vyznání a přesvědčení jež jsou všeobecně uznávány jako mravní, společenské a lidské hodnoty.

Mravnost spojí tato společnost s politikou. Tím navrátí politice původní smysl a význam, který spočívá v zájmu občanů o věci veřejné s využitím občanských práv k jejich ovlivňování a tím přímému podílení se na správě věcí veřejných, na správě a řízení státu, okresu, obce. Odstraněním rozporu mezi politikou a mravností, který je příčinou všech pohrom 20. století, oprostit politiku od nezodpovědného, mravním zásadám odporujícího politikaření – pseudopolitiky, která nemá místo v občanské demokratické samosprávné společnosti a státě.

V takové společnosti budou vytvářeny podmínky pro to, aby každý občan v rámci své svobodné vůle pocítoval svou občanskou odpovědnost za správu věcí veřejných, za správu a řízení obce, okresu i státu, aby si byl vědom své občanské povinnosti podílet se na ni a ovlivňovat ji.

Taková společnost zajišťuje stejnou a rovnou příležitost pro všechny své občany. Rasa, třídní původ, politické přesvědčení, víra ani stranická příslušnost nesmějí nikoho zvýhodňovat ani poškozovat. Nesmí být budována na nenávisti, podezřivosti, na nepravdách a násilí, ale musí naopak člověku skýtat více svobod než kterákoliv jiné společenské zřízení.

Státnost této společnosti má všelidový základ, stát pak je právním státem, ve kterém je taková forma organizace a činnosti politické a státní moci, při které všechny orgány, instituce, organizace i občanské bez výjimky jsou ve své činnosti vázány právním řádem, jsou povinni ctít a dodržovat ústavu a platné zákony. Nikdo se nemůže vyhnout odpovědnosti před zákonem.

Demokracie je a musí být v této společnosti vždy úplná, ničím a nikým neokleštěná, přičemž musí být provázena ukázněným občanem a podřízením se menšiny většině při zachování práva menšiny nadále přesvědčovat občany o správnosti či opodstatněnosti svých názorů. Tato demokracie není slučitelná ani se svévolí a násilím ani s nedisciplinovaností. Musí umožňovat v jednotě formy a obsahu demokratických institucí úplnou realizaci skutečných zájmů a práv lidu. Musí být založena na svobodném občanství, svobodně se rozvíjející vědě, vzdělání, kultuře a umění, svobodě náboženství, víry a svědomí, svobodě a rovnoprávnosti národních, nejednotě společností v různosti zrcadlící pluralitu zájmů v různých oblastech života společnosti. Musí respektovat nutnost a právo svobodného politického a společenského vyjadřování vůle občana. Musí být pojata jako politický dialog, který se vede o řešení praktických otázek, které život staví do cesty, na základě věcné argumentace a nikoli na základě toho či onoho způsobu potlačení jedné strany /likvidace protivníka/. Z tohoto dialogu nemůže být nikdo vyloučen. "Vyloučit" se může sám jen ten, kdo dialog odmítá a je tedy "mimo něj". Taková demokracie nepřipouští anarchii, má nejen právo, ale i povinnost chránit jednotlivce i celé skupiny před útlakem a před ohrožením zdravotním a mravním.

V této společnosti se realizuje hospodářský a sociální systém a princip, v němž se výroba, spotřeba a obnovování i ochrana životního prostředí a sociální služby uskutečňují převážně na základě společného vlastnictví a společné odpovědnosti pomocí demokraticky volených, vzdělaných a odborně vyspělých zástupců občanů v různých oborech výroby a tvůrčí činnosti nebo společenské služby. Rozvoj a zabezpečení všech občanských práv a svobod je umocněno osvobozením sféry ekonomicko-sociální od faktického omezení občanských práv a svobod v důsledku soukromého vlastnictví rozhodujících základních výrobních prostředků tím, že jsou začleněny do platnosti sféry občanských práv a svobod. Je znemožněno jakékoliv vykořisťování člověka soukromým, ale i státním vlastníkem výrobních prostředků, neboť v občanské demokratické samosprávě společnosti je odstraněno státní vlastnictví výrobních prostředků. Nositelem společenského vlastnictví a rozvoje je kolektiv pracovní organizace - socialistického nebo družstevního podniku. Výrobní prostředky jsou spravovány, obhospodářovány a využívány příslušnými pracovními kolektivy v rámci přesně stanovených samosprávných pravidel.

II. V oblasti výstavby politického systému

stavíme naši perspektivu na úsilí vybudovat samosprávný politický systém, který realizuje základní politický princip občanské demokratické samosprávné společnosti - poskytnutí plné moci občanům a jejich praktické účasti na řešení všech státních a společenských záležitostí v centru i místě. Tento systém je vytvořen z vůle demokratické většiny společenství občanů, politická a státní svrchovaná moc je v něm vlastní svrchovanému společenství občanů, přičemž nad ní nebo vedle ní nestojí žádná jiná moc.

Správa územní i hospodářská, na úseku školství, kultury, vědy, zdravotnictví a ostatních zájmových a politicko-společenských organizací je založena na samosprávném principu jako jediném garantu skutečné /tj. neformální/ účasti občanů na rozhodování o otázkách státní i územní správy a na hospodářském rozhodování.

Správa a řízení státu se realizuje převážně prostřednictvím volených výkonných zastupitelských orgánů a institucí, na které svrchované společenství občanů deleguje potřebné a příslušné pravomoci v prostoru a čase. Společenství občanů má možnost ústavně podloženou demokratickou většinou vymezit oblasti v otázkách ~~státu~~ organizace státu, zákonodárné činnosti, správy a řízení společnosti a státu, ve kterých rozhoduje přímo cestou referenda.

Tento systém vytváří soulad mezi zájmy demokratické většiny občanů a celospolečenskými zájmy, které jsou a musí být určovány dvěma podmínkami :

- a/ uplatněním odborných znalostí při rozhodování jakýchkoliv problémů;
- b/ předpokladem, že samo společenství občanů má možnost říci, co považuje za svůj zájem, přičemž při jeho stanovení se uplatní zájmy dílčí, od územních celků přes různé zájmové organizace až po zájmy jednotlivců. Respektuje tedy jednotu zájmů jednotlivce, kolektivu a společnosti, vyjádřenou heslem : "Co je dobré pro společnost, musí být dobré pro kolektiv a jednotlivce". Jinak : zájmy společnosti musejí vycházet ze zájmů tříd, vrstev, skupin, kolektivů a jednotlivců, neboť tyto zájmy tvoří nepominutelnou a nezastupitelnou jednotu.

Cestou demokracie a všestranné otevřenosti překonává tento systém stav apatie a nezájmu, docílí návratu morálních hodnot, občanského uvědomění a důstojnosti. Aktivizaci lidského činitele uskutečňuje cestou respektování různorodých zájmů lidí, různých sociálních skupin, společenských a zájmových organizací a pracovních kolektivů jako předpokladu pro úspěšné překonání stagnace společnosti.

Svou činností přispívá tento systém k realizaci všeho co :

- a/ naplňuje politicko-ekonomický rozvoj v souladu se zájmy občanů,
- b/ je výrazem ideového a politického hnutí lidu, které vychází zdola z lidu, a jehož síla spočívá především v uvědomění a aktivitě člověka jako občana.

V zájmu člověka zabezpečuje ekologickou ochranu životního prostředí v jeho zdravé, neporušené rovnováze. Věnuje pozornost otázkám tradic a původních zájmů českého a slovenského národa a ostatních národností československého společenství. Zabezpečuje a dbá o důsledné naplnění právních jistot občanů a všech deklarovaných lidských práv v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a Helsinském závěrečném aktu. Každý občan má v něm právo vyslovit své názory, každá skupina občanů oponovat ty záměry, které pokládá za nedostatečné nebo které považuje za brzdu rozvoje společnosti, záměry, které nejsou v souladu s principy občanské, demokratické, samosprávné společnosti a se zájmy občanů.

Tento systém zajišťuje právo kontroly občanů všech veřejných činitelů a to tak, že nikdo v žádné státní a veřejné instituci, v orgánech správy státu a územních celků nemůže být mimo veřejnou kritiku a kontrolu občanů. Volební systém zajišťuje voličům přímou účast na výběru kandidátů a při vlastním volebním aktu možnost výběru mezi více kandidáty, agitujícími pro různé alternativy řešení společenských problémů. Jako celek odshora dolů je podřízen kontrole svrchovaného společenství občanů a má vytvořeny dostatečně účinné společensko-politické mechanismy včetně možnosti vzniku politické opozice, které budou cestou samoregulace zajišťovat nezvratnost základních principů občanské, demokratické a samosprávné společnosti a jsou účinnou zábranou proti zlovůli, samovládě jednotlivce nebo skupiny, deformacím a nezákonnostem.

III. V oblasti ekonomiky

Ekonomiku v občanské, demokratické, samosprávné společnosti usilujeme založit na různých formách vlastnictví výrobních prostředků s vyloučením jakéhokoli vykořisťování, a na existenci trhu i konkurence ve všech hospodářských sférách jako prostředku sladování výroby s rostoucími, neustále se měnícími společenskými potřebami, jako nástroje společenské kontroly kvality zboží a služeb i nákladů na výrobu a poskytování služeb.

Pokud jde o formy vlastnictví výrobních prostředků opírá ekonomiku o :

- celospolečenské vlastnictví výrobních prostředků, a to těch, které mají svůj základ a původ v celospolečenských zdrojích, přičemž jejich konkrétní výraz /továrna, závod, apod/ je svěřen do obhospodařování, využívání a rozhodování příslušným výrobním kolektivům;
- skupinové vlastnictví, jehož výrazem jsou všechny formy družstevního podnikání bez jakýchkoli omezení v ekonomickém zaměření nebo rozsahu a velikosti podnikání, a to včetně peněžnictví;
- soukromé vlastnictví, jehož rozsah je omezen nepřipustností vykořisťování.

Všechny formy vlastnictví výrobních prostředků v občanské, demokratické, samosprávné společnosti jsou plně rovnoprávné.

IV. V oblasti zahraničně politické

V zahraničně politické orientaci naší země proces revoluční přestavby společnosti v občanskou, demokratickou, samosprávnou společnost nespojujeme se snahou násilně rozbít svazky, které mezi zeměmi historicky vznikly. Naše úsilí je zaměřeno na proměnu těchto svazků ve svazky demokratické, založené na rovnoprávnosti a plném respektu k vůli a zájmům všech zúčastněných. Nesměřuje tedy k destabilizaci, nejistotě s sváry, ale naopak k překonání pozůstatků stalinské imperiální politiky. Zároveň nám jde o rozchod s dědictvím studené války, s tradiční politikou rovnováhy zájmů dvou velmocí v Evropě a s pochybným přesvědčením, že jediné, co lze dělat pro mír, je upevňovat status quo. Trvalý a pravý mír může být založen pouze na vzájemné důvěře svěřených národů a demokratických států.

V této oblasti chceme také podpořit realizaci politiky, odpovídající návrhům, předneseným Michaiilem Gorbačovem z tribuny OSN. Chceme tedy i my podpořit nutnost, aby se světová politika, a tedy politika každého státu řídila :

- prioritou všelidských vztahů;
- úsilím o demokratické uspořádání světa; likvidací uzavřených společností a vojenských bloků;
- zásadou, že skutečný pokrok není možný ani na úkor potlačování práv a svobod člověka a národů, nani na úkor přírody;
- zásadou, že součinnost států a společenskopolitických proudů musí se realizovat nezávisle na ideologických a dalších rozdílech;
- zásadou, že v současných podmínkách nelze se vměšovat do vnitřních procesů národů a jejich států s cílem předělat je podle cizích představ;
- nezbytností zásady svobodné volby jako všeobecného principu, ve kterém nelze připustit výjimky;
- zásadou, že je třeba sporové otázky řešit cestou politického dialogu, zaměřeného na řešení podstaty problému a noli na konfrontaci, nikoli na vzájemné obviňování, ale na výměnu konstruktivních myšlenek.

Dále zahraničně politickou činností i přístupy chceme usilovat a podporovat snahy o Evropu, která bude otevřeným dobrovolným společenstvím rovnoprávných svobodných národů a nezávislých států, která bude rozvíjet úzkou spolupráci mezi účastníky společenství ve všech oblastech života.

x x x

Východisko, které může otevřít cestu k ozdravení společnosti je plně v rukou lidu. V jeho politické a občanské jednotě v různosti, které je cestou k důsledné politické vzájemnosti ústící do konkrétních činů v duchu této vzájemnosti.

Proto cílem těchto programových myšlenek je dát podnět k procesu sjednocování občanů všech generací československé společnosti bez rozdílu původu, rasy, vří a názorového přesvědčení. V duchu Masarykovy myšlenky, vyjádřené v jeho "České otázce", ve které nazval hnutí za duchovní a mravní obrodu demokratických tradic v naší zemi "neviditelnou stranou lidí opravdových a myslících, kteří se nebojí, když toho třeba, pravdě dát svědectví i veřejně", chceme se přeměnit ve stranu viditelnou, iniciativně usilující o duchovní, mravní, demokratickou a samosprávnou obrodu naší současné společnosti. Kolem uvedených programových myšlenek, které odpovídají zájmu lidí různého názorového a politického původu a všech věkových skupin včetně těch, kdo teprve vstupují do uvědomělého občanského života, chceme sjednotit všechny, kterým není lhostejné v jakých občansko-společenských poměrech žijí, do jakých poměrů vyrůstají mladé generace. Jde o sjednocování všech, kdo jako občané chtějí se dobrovolně podílet na obrodě československé společnosti ve společnost občanskou, demokratickou a samosprávnou s politickým systémem všelidového státu, státu rovnoprávných a suverénních občanů. Státu sociálně spravedlivého, bezvýjimečně právního, ve kterém se uplatňuje svrchovanost zákona jako zákoného projevu vůle občanů, vyjádřené referendem nebo prostřednictvím usnesení svobodně zvoleného zastupitelného zákonodárského sboru, ve kterém právní řád je v souladu s řádem mravním a v této jednotě se stane základním předpokladem k uskutečnění obecného blaha a prospěchu.

Doba a čas na nás všechny - mladé i starší - klade vysokou odpovědnost. Doba i čas mohou být přítelem i nepřítelem. Doba přestává být neutrální, a když ji nevyužijeme pro věc, už se nikdy nevrátí.

x x x

Úvahu o programovém zaměření československé opozice jako celku jsem zpracoval jako souhrn již vyslovených a zformulovaných názorů různými československými opozičními skupinami a nezávislými občanskými iniciativami, případně jednotlivci. Úvaha může, ale nemusí být východiskem pro další práci na společném programovém zaměření. V každém případě však sleduje cíl poukázat na skutečnost, že nadešel okamžik, kdy jediné sjednocená opozice může svou vahou přispět k urychlení důsledné, revoluční a demokratické přestavby naší společnosti. Zaváhání je naproti tomu odsuzuje k bez-

zubosti v politickém dění a ve svých důsledcích se stane jednou z příčin prodlužování agonie společnosti. Domnívám se tedy, že v současné době v otázce sjednocení nastupuje naše občanská odpovědnost.

Politicko-ekonomická situace vnitřní i vnější, do níž se naše společnost v současné době dostala, a která volá po urychleném zapojení občanů do aktivní politicko-ekonomické účasti na jejím řešení, vyžaduje ne slova, ale konkrétní činy ve prospěch sjednocení v různosti.

Je nanejvýš naléhavé shodnout se na takových principech výstavby společnosti, které vyjadřují podmínky pro život společnosti v její pluralitní ideové, názorové a zájmové různosti. Mezinárodní situace, včetně situace v SSSR, kde revoluční přestavba společnosti otevírá dveře demokracii a gласnosti v podmínkách SSSR, dává šanci revoluční přestavbě společnosti a jejího politického systému také u nás. Současné generace jsou odpovědné za to, že tuto historickou šanci bez zaváhání využijí ve prospěch zájmů obou našich národů a přispějí k obnově kontinuity demokratického vývoje našich národů. Bylo by nedopustitelnou chybou, kdyby se československá opozice nedokázala sjednotit v principiálních otázkách výstavby společnosti, nebo kdyby propásla pravý okamžik.

Současné vedení naší společnosti, zejména ve svých spíčkách zatížené svou minulostí, přistupuje k přestavbě naší společnosti nerevolučně a polovičatě. Tím ji odsuzuje, stejně jako předchozí hospodářské reformy, k nezdaru. Necháme-li k tomu dojít, katastroficky ohrozíme samu existenci obou našich národů, jejich další svobodný rozvoj, a ponese me za to svou občanskou odpovědnost. Nedovedeme-li se v této době sjednotit, historie a příští generace nám to neodpustí!

x x x

Na závěr doporučuji ustavit společnou pracovní skupinu ze zástupců opozičních skupin všech genezí, které se ztotožní s naléhavostí a nutností jednotného vystoupení, a pokud možno i ze zástupců občanů, kteří jsou mimo stávající opoziční skupiny. Pověřit ji zpracováním společných konkrétních programových principů výstavby, řízení a správy společnosti.

Programové principy, zpracované touto pracovní skupinou, předložit všem k připomínkovému řízení. Po zpracování konstruktivních připomínek a konečného odsouhlasení podepsat takto zpracované společné principy pokud možno co nejširším počtem lidí z jednotlivých opozičních skupin i mimo ně.

Takto podepsané programové prohlášení rozeslat na všechna příslušná politická a zastupitelská místa s výzvou k otevřenému politickému dialogu spolu se zapojením široké veřejnosti.

V Brně dne 30. prosince 1988

Prohlášení výboru OBRODA - Klub za socialistickou přestavbu

Jsme občany přesvědčenými o humánních, mravních a sociálních hodnotách socialistického společenského uspořádání. Soudíme, že je charakterizuje zejména demokratická samospráva svobodného lidu, efektivní pluralitní hospodářství, práce osvobozená od vykořisťování a jiných odcizujících nadpráví, občanská rovnost a spravedlnost, soubor sociálních jistot, záruky právního státu, rozvoj vzdělanosti a kultury, soulad lidských aktivit s přírodou jako základem života, jakož i rozvoj duchovních hodnot a tradic národních a internacionálních.

Uvědomujeme si, že takto pojatý socialismus zůstává doposud převážně jen ideálem. Praktické pokusy o jeho uskutečňování přinesly v uplynulých 70 letech rozsáhlé zkušenosti a poznatky. Mnohé sociálně pokrokové prvky zakotvily v životě národů jako nedílná součást jejich života. Zároveň však socialistické myšlenky byly zdiskreditovány zločiny stalinismu a byrokratickými deformacemi nejen v SSSR, ale s přispěním domácích sil i v jiných zemích následujících jeho příklad. Byly zklamány mnohé naděje, které po krutých zkušenostech krize 30. let a po hrůzách druhé světové války pokrokoví lidé celého světa do socialismu vkládali. Snahy reformátorů vrátit socialismu demokratické humánní rysy skončily nezdarem a obnovou režimů neostalinského typu, jejichž škodlivost a bezvýchodnost prokázala historie.

Naše země měla po osvobození v r. 1945 mimořádně příznivé podmínky rozvíjet společnost na základě demokratického socialismu. Zejména však po únoru 1948 spojením vnitřních i vnějších stalinových sil došlo k opuštění této cesty a k napodobování "sovětského vzoru". Příležitost vrátit se k nedílné symbióze národních, demokratických a socialistických ideálů, která jsou naší nejvýraznější specifickou tradicí, vytvořilo široké reformní hnutí 60. let. Nadějný pokus uskutečnit hluboké společenské přeměny obrodním procesem v Pražském jaru 1968 byl však vojenskou intervencí přerušen a posléze zmařen.

Následovala dvě desetiletí konzervativní politiky, která dovedla naši společnost poč. 80. let do stavu hluboké deprese politické, hospodářské, duchovní a mravní.

Bylo a je zcela přirozené, že jsme uvítali revoluční demokratickou přestavbu v SSSR a v dalších socialistických zemích. Zrodila se naděje, že i v naší zemi by mohlo dojít ke společenským změnám, navazujícím jak na pokrokové tradice, tak na dubčekovskou politiku formulovanou v Akčním programu KSČ z dubna 1968, jejíž zásadní myšlenky podnes neztratily na své inspirující síle.

Považujeme za důležité vyjádřit svou solidaritu a podporu novému novému myšlení a společenské přestavbě, zejména demokratizačnímu procesu ve vnitřní a zahraniční politice Sovětského svazu. Tento proces má přispět k dynamice vývoje Sovětského svazu, tak i k formování mírového, demokratického a plně rovnoprávného soužití národů a států, jež bylo v dosavadní historii lidstva a také v historii naší země porušováno.

Ve svém úsilí chceme navázat nejen na dědictví minulosti, na myšlenky našeho demokratického a socialistického obrodného procesu r. 1968 a dnešní přestavby v Sovětském svazu, nýbrž i na zkušenosti a úspěchy dosažené ve prospěch lidu socialistickými, demokratickými i některými komunistickými stranami v západní části našeho kontinentu.

Vývojový proces dnešního Sovětského svazu chápeme i jako počátek nové vývojové etapy světového socialismu, demokratické obrody komunistických stran a režimů ve východní části Evropy a současně i jako nadějný podnět k opatrnému spojení všech socialistických tendencí v Evropě v jeden pluralistický proud.

Demokratický socialismus nemusí být vzdáleným ideálem, nýbrž může se stát realitou mnohem dříve, než se dnes zdá.

Uplynulý rok 1988, spjatý s významnými historickými výročími a s urychlením pohybu ve společenském myšlení, nás přesvědčil, že vstupujeme do dramatického vývojové období. Stojíme u tváří v tvář, politické, ekonomické, duchovní a morální krizi. Při hledání východisek nepodcenujeme nebezpečí, která přináší náhlé zrychlení společenského pohybu, ale ani nebezpečí v podobě přežívajících neostalinckých tendencí a konzervativních sil.

Určitým pozitivním prvkem naší situace je skutečnost, že po dlouhém období potlačování reformního socialistického hnutí a po počátečních špatně skrývaných pochybnostech dogmatiků o nezbytnosti přestavby přihlásily se i čs. stranické a státní orgány k reformnímu kurzu. Naše poučená veřejnost má však důvody difenencovat a nedůvěřovat byrokratickému aparátu a konkrétním lidem, kteří přivedli zemi k dnešnímu kritickému stavu a pojednou proklamují ochotu uskutečňovat potřebné změny. Jejich bezzásadové a škodlivé počínání v minulosti nedává žádné záruky, že neklamou a neusilují pouze o to, aby uhájili své osobní výsady.

Pokud by přestavba sledovala pouze dílčí úpravy současného systému a přitom zachovala bezvýhradný monopol komunistické strany ve všech sférách života společnosti, bude – jak jsme přesvědčeni – pokračovat stagnace a úpadek až k otevřené krizi, jež by mohla vyvolat i další nežádoucí společenské konfrontace.

Komunistická strana musí prokázat daleko hlubší a demokratičtější iniciativu nejen v ekonomice, ale především v politice a ideologii, které povedou k zásadním systémovým změnám. Není to úloha lehká a neobejde se bez analýzy starého systému i překonání dané politické linie, bez důsledné obrody samé strany, jejíž nepřipravenost k reformnímu kurzu je zřejmá.

V tomto ohledu se nabízí řada naléhavých otázek. Považujeme za neudržitelné a v rozporu s vědeckým nazíráním, aby si výklad teorie socialismu a hodnocení jeho politické praxe monopolizovalo jediné politicko-ideologické centrum, navíc takové jež prokazuje neschopnost pravdivého přístupu k dějinným faktům a vědeckým zjištěním. Je hrubou chybou a politickým selháním stranické ideologie, jestliže se dosud ani nepokusila o analýzu stalinismu a neostalinismu, působícího i v naší zemi jako snad nejškodlivější revize socialismu v celé jeho historii. To je i důvod, proč tato ideologie – v rozporu se zdravým rozumem – setrvává na obhajobě svérázného plodu konzervatismu. Poučení z krizového vývoje.

Bez pravdivého, očištěného a osvobozujícího slova o vzdálenější a bližší minulosti a také o současném stavu naší společnosti nelze ani správně formulovat teorii nové podoby socialismu, ani činit správné politické kroky v reformním úsilí a získat pro ně občany naší republiky.

Zatím jsme svědky obcházení těchto a podobných otázek nebo jejich trapného překrucování.

Místo politiky dialogu a spolupráce se všemi vrstvami společnosti i nově vznikajícími nezávislými demokraticky orientovanými občanskými iniciativami jsme nadále svědky politiky potlačování a netolerance k jinak smýšlejícím. Tyto iniciativy se většinou označují za protisocialistické a rozvratné síly.

Také na mezinárodním poli nemá tato politika dostatečnou váhu, zpochybňuje deklarované záměry vládnoucích kruhů. Nemůže nepůsobit potíže i sovětskému vedení, které se nsaží odhalit negativní důsledky bražněvovské politiky, odpovědné zázehoubné vojenské intervence do záležitostí Československa stejně jako Afganistánu. Škodí též mezinárodnímu socialistickému hnutí, jež uznává nenarušitelnost práva národů na svobodnou volbu. Rozhodující podmínkou úspěšnosti jakýchkoli reforem, včetně hospodářských, je hluboká demokratizace veškerého společenského života. Nebude-li demokracie, uvážnou všechny jiné změny na písku. Jedině v demokraticky veřejných poměrech a při respektování občanských práv a svobod je možné pozvednout morální a politický duch lidu. V tom vidíme hlavní smysl přestavby a k tomu zveřejňujeme i toto prohlášení.

Aniž si činíme nárok na konečné pravdy a hotové recepty, chceme svými náměty a kritickými postoji přispívat k nalezení optimálních řešení aktuálních problémů společnosti a jejího budoucího pokroku. V podmínkách otevřené diskuse a názorové soutěže hodláme usilovat, aby se naše vlast znovu dostala na dráhu vzestupného vývoje.

Proto jsme se rozhodli vytvořit O B R O D U - Klub za socialistickou přestavbu, v němž by se socialisticky a demokraticky smýšlející občané bez rozdílu stranické příslušnosti našli prostředím k svobodné výměně názorů na stav a vývoj naší společnosti, na rozsah a formy jejích nezbytných přeměn. Naším pomocníkem bude časopis *Dialog* a jiné publikační formy.

Snahou klubu je spolupůsobit k tomu, aby ústavní teze o pracujícím lidu jako jediném zdroji moci v naší zemi byla naplněna rozvojem všech demokratických forem veřejného života a postupným přechodem státní správy v samosprávu. V tomto smyslu a ve shodě s jinými občanskými iniciativami a sdruženími budeme usilovat o prohloubení ústavnosti a právního řádu v souladu se závazky obsaženými v mezinárodních úmlouvách, ratifikovaných našimi státními orgány, zvláště paktů o lidských právech, vycházejících ze zásad Všeobecné deklarace lidských práv. Za jeden z nejpřednějších cílů své činnosti pokládáme příspěvek k základní národní dohodě všech společenských tříd a skupin i myšlenkových a názorových proudů, aby se vytvořila vhodná politická atmosféra příznivá přestavbě. Napětí uvnitř společnosti, zvláště mezi řídícími centry a značnou částí veřejnosti včetně občanských iniciativ je třeba odstranit. Neexistence dialogu s neformálními sdruženími a jejich represe bolkuji demokratický vývoj a zhoršují veřejné klima. Obroda se svou socialistickou alternativou přestavby politiky, ekonomiky a kultury chce pomoci překonat nesmyslně vyvolané a vleklé rozpory uvnitř společnosti a najít vhodnou koncepci demokratického uspořádání poměrů ve státě, kterou by přijali všichni pokrokově smýšlející občané. Pokusí se formulovat rozumná a prospěšná východiska, která by uspokojila oprávněné požadavky širických vrstev společnosti a pomohla zahájit demokratickou přestavbu politických a státních institucí.

V tomto smyslu bude náš klub podporovat a rozvíjet všechny takové reformní kroky, které důsledně směřují k postupnému odstranění krize a k demokratickému řešení problémů. Zachová si přitom nezávislá stanoviska k cílům a prostředkům změn, kritický postoj k vládním opatřením a právo předkládat vlastní iniciativní návrhy, jak to odpovídá principu názorové plurality a tvorby veřejného mínění.

Za důležitou součást své činnosti považujeme objasňování úplného obrazu národních a státních dějin bez jakýchkoli bílých míst. Naše veřejnost a zvláště mládež potřebují a chtějí znát světlé i stinné stránky naší historie a nalézat v ní účinný zdroj pravdivého poučení. Právě tak můžeme přispět k obrodě našeho duchovního a kulturního života, k oživení vlasteneckého cítění.

Stejně jako v historiografii budeme podněcovat vědecký výzkum i v dalších společenských vědách, ve filosofii, sociologii, ekonomii, vědách o řízení a dalších. Chceme pořádat tematické semináře, diskuse odborníků k aktuálním otázkám, večery otázek a odpovědí, v duchu kulturních lidských vztahů, občanské etiky a tolerance.

Ve své činnosti se chceme vyvarovat povrchních a jednostranných úsudků, politické demagogie, osobních útoků a osočování odlišně smýšlejících partnerů, které tak zatěžují běžnou publicistiku.

Jsme si vědomi svých skromných politických možností i technických prostředků, ale to nám nebrání ukládat si a řešit náročné úkoly, které naléhavě předkládá sama doba. Oficiální a vládnoucí kruhy vyzývají k občanské angažovanosti. Bereme tuto výzvu za svou.

Chápeme přestavbu jako historický úkol jak soustavně rozšiřovat prostor pro tvořivou aktivitu lidu, uplatňovat výsledky svobodně se rozvíjejících věd, využívat a obohacovat nejlepší tradice národů naší země, ale také všelidské hodnoty, zejména evropské civilizace od antiky přes křesťanství a osvícenectví až k modernímu demokratickému.

Socialismus, který by měl být výsledkem tohoto procesu, bude tak moci úspěšně plnit i své národní a internacionální poslání a spolupůsobit při utváření mírového, ekonomicky a ekologicky rozvinutého a rovnoprávného společenství národů, kde svobodný rozvoj každého jedince přispívá k svobodnému rozvoji všech.

V Praze 13. února 1989

Za přípravný výbor klubu Obroda: předseda Vojtěch Menci, Antonín Benčík, Josef Domanský, Miluše Fisherová, Vladimír Kabrna, Václav Kural, Josef Stehlík.